

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt : XI

Sayı : 42

Nisan 1947

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1 9 4 7

NAMIK KEMAL'IN ABDÜLHAMİD'E TAKDİM ETTİĞİ ARİZALARLA EBUZZİYA TEVFİK BEY'E YOLLADIĞI BAZI MEKTUPLAR

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

T. T. K. Üyesi, Balıkesir Milletvekili

Namık Kemal bey merhumun Midilli, Rodos ve Sakız mutasarrıflıkları zamanında vasıta ile Abdülhamid'e takdim ettiği arızalara, kendisine ait neşrolunan eserlerde hiç tesadüf edilmemiştir. Abdülhamid'e ait Yıldız evrakı arasında görülen bu vesikaları, üstadımız Bay İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın görmüş olduğuna şüphe olmamakla beraber herhalde Türk şairleri kısmında o bahisle alâkadar olmamasından dolayı neşretmemiş olacaktırlar. İşte bu makalede, merhumun yukarıda adı geçen mutasarrıflıkları zamanında ya Ebuzziya Tefvik bey veya mabeyincilerden biri vasıtasıyla İkinci Abdülhamid'e arz edilip onun tarafından itina ile saklanmış olan arıza ve mektuplar tarih sırasıyla neşrolunmuştur.

Namık Kemal bey, Midhat Paşanın Taif'e gönderilmesinden sonra beş bin kuruşla şuray-ı devlet âzasından iken anın mensuplarından olduğu için İstanbul'da tutulmak istenmemiş ve bu sırada ağzından kaçırdığı bir sözün jurnal edilmesi, Abdülhamid'i ilgilendirdiğinden hemen tevkif edilerek mahkemeye verilmiştir. Suphi Paşa riyasetindeki mahkeme söylediği sözde mahkûmiyetini mücip bir sebep görmediğinden Namık Kemal'in beraetine karar vermiş ise de Midhat Paşa taraftarlarından kuşkulanan Abdülhamid beş bin kuruş aylık vermek suretiyle Namık Kemal'i Midilli adasında ikamete memur etmiş¹ ve bir müddet sonra da selefi Salih efendi

¹ Rebiulahir 96 tarihiyle mâbeyin baş kitabetine gönderdiği arzı. Resmî terceme-i halinde de: «şuray-ı devlette bulunduğu halde 94 tarihinde taht-ı tevkif ve muhakemeye alınıp bilâhara emr-i muhakemesi divan-ı âliye ait olduğu halde divan-ı mezburun henüz adem-i inikadından nâşi ilâ elan (yani sicilli memurin usulünün tertip edildiği sırada) beşbin gurus maaş ile Midilli'de ikamet etmekte iken 97 (hieri 1297) senesi evailinde şehri yedibin ikiyüz gurus maaş ile uhdesine Midilli mutasarrıflığı tevcih olunmuştur...» denilmektedir.

Rodos mutasarrıflığına naklolunup ulâevveli rütbesiyle kendisini Midilli mutasarrıflığına tayin eylemiştir. 1297 muharrem (1879 Aralık) 1881 şubatında (1298 rebiulevvel 14) yerli balıkçılarla İtalyan balıkçıları arasında çıkan ihtilâftan dolayı hakkında vaki şikâyet üzerine muvakkaten işten el çektirilerek vilâyet merkezi olan Sakız'a celbolunmuş ve Midilli vekâletle idare edilmiş ve üç ay on gün sonra (cemaziyelâhir 24) yine Midilli'ye vazifesi başına gönderilmiş ve az sonra da pâdişaha takdim ettiği bir eserinden dolayı kendisine bâlâ rütbesi verilmiştir¹. Aynı vazifede bulunduğu sırada 1300 şevval 4 (1882 Ağustos) ikinci rütbeden Osmanî nişanı ile de taltif edilmiştir. Namık Kemal bey bu suretle 1301 zilhicce 25 h. 1884 ekim 16 tarihine kadar Midilli'de beş seneye yakın mutasarrıflık etmiştir.

Namık Kemal aleyhinde Rumların ve bazı ecnebilerin yaptıkları şikâyet kendisinin Midilli'de oturtulmasına imkân bırakmadığından yukarıda gösterdiğimiz üzere 1301 (1884 ekim) de oradan Rodos mutasarrıflığına naklolunmuş ve yerine bâlâ rütbesinde Fahri bey isminde biri gelmiştir.

1305 h.-1887 m. senesinde Rodos'un da Cezair-i bahr-i sefit vilâyetine merkez yapılması üzerine Namık Kemal bey Sakız mutasarrıflığına getirilmiş ve vefatı tarihi olan 1306 rebiulevvel sonu (1888 aralık 2) tarihine kadar burada mutasarrıflık etmiştir. Arızalarındaki mührü tâlik hatla :

Namık
Mehmed Kemal

şeklinde hâk edilmiştir. Kabri, 1289 tarihinde mutasarrıf bulunduğu Gelibolu'nun Bolayır kasabasında Gazi Süleyman paşa'nın türbesi yanındadır. Mektup ve arızalarında (memleket işlerindeki isabetli tetkiki, vatanperverliği, açık görüşü ve samimi mütaleası

¹ Resen Bab-ı âliye yazılan tezkireler defteri numara 4 «Midilli mutasarrıfı Kemal bey efendi hazretlerinin haiz olduğu rütbenin bir derece terfii muktezây-ı emr-ü-ferman-ı pâdişâhiden bulunmuş olmağa olababta. Fi 4 şevval sene 98 ve fi 12 eylül sene 97. Namık Kemal Abdülhamid'e takdim ettiği bir arızasında "... defaten ulâevveli ile taltif olunduğumu mübeşşir bir ferman aldım; mertebe-i ubudiyette derecat olduğumu o zaman anlamağa başladım; şimdi ise takdime cesaret ettiğim bir eser-i nâciz için o rütbenin bir derece daha terfii hakkında irade-i keramet ifade-i hazreti cihandarilerinin sâdir olduğu haber veriliyor..." demektedir.

itibariyle) kendisinin nüfuz-ı nazarı görülmektedir. Sultan Abdülhamid, ateşli olan bu vatanperveri sık sık taltif ile elinde tutmasını bilmiş ve o da pâdişâhın bu teveccühünden istifade ile memleket idaresinde açık ve serbest mütalealarıyla kendi sahasında hükûmeti tenvir etmek istemiştir. Midilli mutasarrıfı iken kendisinden istifade etmek üzere adaya giden bazı Balıkesirli gençlere ders vermiş ve son zamanlara kadar oralarda Namık Kemal'in tesiri görülmüştür.

I.

Namık Kemal'in Midilli'de ikamete memur iken mahkemece beraat etmesinden dolayı tevkifinden evvelki memuriyetlerine ait müterakim maaşlarının verilmesine dair mabeyn başkâtipliğine gönderilen arıza:

Mâbeyn-i hümâyun-ı pâdişâhî Serkitâbet-i celilesi
cânib-i âlisine

Atûfetlû efendim hazretleri,

Cenâb-ı hak eyyâm-ı ömr ve şevket-i cenâb-ı cihandârîlerini ebedpeyvend ve her azm ve irâde-i merhamet ifâde-i şehriyârîlerini tevfiyat-ı celile-i ilâhiyyesinden hissemend eylesin. Mücerred ikdâmât-ı füyûzât âyât-ı teb'aperverî ve ilhâmât-ı âsmânî sünuhât-ı mekârimküsteri-i hazret-i hilâfetpenâhî âsâr-ı keramet-disarından olmak üzere kâimenin ilgası hakkında şerefsûdur iden fermân-ı merâhimnişân-ı hazret-i velînimet kâffe-i bendegân ve zirdestân-ı cenâb-ı zıl-ul-lahfî bir hayat-ı tazeye nail eylediği gibi perverde-i envâ-ı inayet ve çerâğ-ı hass-ı şâkir-ün-nimet-i cenâb-ı cihanbânî olan çâker-i ahkarlarını böyle bir muvaffakiyet-i âliye tekrar daavât-ı müstelzim-ül-füyûzât-ı pâdişâhiye bir kat daha hasr-ı enfasa mecbur itmekle beraber eyyâm-ı meserret daima bendegâna göre istizâde-i avârif ve istirhâm-ı avâtîf-ı hazret-i velînimet vesâilinden olmasına göre kulları dahî afv ve safh-i âlî ve rahm ve esfâk-i bâhir-ül-maâlî-i şehinşâhiye istinaden vesâtet-i aliyye-i rahîmâneleriyle ref'-i arz-ı hâl-i darâatmeâle berveçh-i zir cesaret eyledim. Had ve istihkak-ı kemterânemin bin kat fevkinde olarak hazîne-i ihsan-ı bî imtinan-ı cenâb-ı mülûkâneden nail olduğum maîşet, idare-i hakîrâneme bâliğen mâ belâğ kâfi ise de hasb-el-kader İstanbul'da mevkuf bulunduğum müddetce terâküm iden maâş-ı kemterânemin hakk-ı kemterânemde ma'sumiyetten başka bir şey tebeyyün itmediği cihetle itâsı nizâmât-ı âdile-i ce-

nâb-ı hilâfetpenâhî muktezasından bulunduktan başka eltâf ve inâyâtına had ve pâyân olmayan pâdişâh-ı azîm-üş-şan ve velînimet-i âlemiyân efendimiz taraflarından ihsan alelihsan olarak bir irade-i mahsusası-ı çâkerperverâneye dahî mazhar olduğu o zaman Zabtiye nezâreti hizmetinde bulunan devletlû Ahmed Hamdi Paşa hazretlerinin ifadelerinden müstefâd olmuş ise de o zamandanberu yine tali-i siyah-ı kemterânem iktizasınca istihsâline muvaffak olunamadığına ve mevkufiyet müddetinin tehlî destliğiyle kâimenin sonraları uğradığı halin ilcââtından dolayı bizzarure bir takım düyuna giriftar olunmağa takazây-ı ashab-ı matlûb hadd-i nihâyete vasıl olmuş olduğuna binâen ve maâş ve menâl hep ihsan ve âtîfet-i hazret-i pâdişâhîden ibaret ve kâffe-i kâr ve halde merci-i her hâcât ve mültecây-ı kâinât âtiyye-i felekmertebe-i hazret-i velînimet bulunmasına nazaran bu hususca dahi merhamet-i şâmile ve ma'delet-i kâmile-i hazret-i zıllullahiye dehâlet âdâb-ı ubudiyyete daha muvafık gibi görünmüş ise de irâde-i maâlî ifâde-i cenâb-ı cihanbânî ne merkezde şerefsünuh ve sudur buyurulur ise ayn-ı isabet anda olacağı derkâr bulunmağa olbabda ve herhalde emr-ü-ferman hazret-i veliyy-ül-emrindir. Fî 2 rebiulâhir sene 96 ve fî 13 mart sene 95 (25 mart 1879).

Bende

Namık

Mehmed Kemal

II.

Namık Kemal Beyin Midilli mutasarrıflığına tâyininden dolayı bilvasıta teşekkürü havi arızası :

Saâdetlû efendim hazretleri,

Avâtîf-ı şâmile-i cenâb-ı şehriyârî ve inâyât-i celîle-i hazret-i cihandârîden bu kerre min gayr-i istihâl nâil olduğum memuriyet-i cedîdenin tebrîki vesile-i lutfiyyesiyle şerefresân-ı dest-i ihtiram olan iltifatnâme-i nâmî-i kerimânelerine teşkkür iderim. Cenâb-ı hak ilelebed taht ve tâc-ı saltanat ve şevkete ziynet ve revnak buyursun. Pâdişâh-ı çâkerperver ve şehinşâh-ı merâhim küster velînimet-i bîminnetimiz velînimet-i âlemiyân efendimiz hazretlerinin her türlü vesîle ve bahaneye ihtiyaç şâibesinden âlî bulunan ihsân ve inâyât ve rahm ve âtîfet-i mülûkâneleri kâffe-i bendegân-ı âsitâne-i meâlinişân-ı hilâfetpenâhî ile beraber ve belki cümleden ezyed ve evfer olarak bu abd-i ahkari müstağrak-i enva-i nimet ve mefharet

eylemiş ve bendelerinin zaten hiç bir şeye istihkakım ve sadakatten başka elde bir sermayem olmadıktan maada tali-i nâsâz-ı çâkerânem uğur-ı humâyun-ı şehinşâhîlerinde bir hizmet-i mûrâne ibrâzına olsun müsaade itmediği halde hakk-ı çâkerânemde müteakib-üz-zuhûr ve daimiyy-üt-terâkki olan eltâf-ı celfle-i esdikaperverâne ve atâf-ı seniyye-i pâdişâhâne hak bu ki adîm-ül-emsâl ve secâyây-ı cihanârây-ı hazret-i hilâfetpenâhîlerine mahsus bir kemâl-i maâlfîştimâl olmağla takdir-i ulviyyet ve mezâyâysında fikr-ü-hıred ve âfây-ı vecîbe-i şükrân ve mahmedetinde kal ve kalem acz-i hakîkî ile âciz olduğundan katıbe-i ahvâlde olduğu gibi ferâz-i arz-ı ubûdiyyetde dahî merhamet ve ihsan-ı bî imtinân-ı hazret-i velînimete ilticâdan başka çare olmadığı ve her hizmet ve merâtib-i hazreti zıllullahî had ve istihkak-ı ahkârânemden bin kat bâlâter olduktan başka kulunuz için dünyada en büyük mertebe ve mesned kemal-i tevazu ve merhamet-i hilâfetpenahî sayesinde iktisabiyle mübâhî ve müftehir bulunduğum ubûdiyet-i mahsusadan ve bu şeref-i âlembahaya zerrenin âfitab-ı cihanârâyâ intisabı kadar olsun arz-ı istihkak ve münasebete medar-ı münferit ise kullarınca taviyyet ve sadakât-ı hâliseden ibaret olmağla o merkezde sebat en büyük vesile-i şeref ve necât bilindiği hususlarının arz ve beyanı ile bekây-ı teveccûbat-ı sâmiyeleri temennîsine cür'et kılındı; her halde emr-ü-irâde efendim hazretlerininidir. Fî 13 muharrem sene 97 ve fî 15 kânun-ı evvel sene 95.

(27 aralık 1879).

Bende-i Kadim-i Pâdişâhî

Namık

Mehmed Kemal

III.

Saâdetlû efendim hazretleri,

Ecdâd-ı izam-ı vâcib-ül-ihiram-ı cenâb-ı hilâfetpenâhîden Kanunî Sultan Süleyman aleyh-ir-rahmeti-vel-gufran hazretlerinin zamanlarında bulunan bendeniz gibi bîvâyeğân-ı şuarâdan birine nazar-ı iltifat-ı mülûkâneleri taalluk eyler; şair bir kerre mazhar-ı ihsân olur, arz-ı şükrân ider; şükrânı müteakib inayet-i pâdişâhî tezayüd eyler, tezayüd-i ihsân cihetiyle bittabî bir vazife-i şükrân daha tevârüd eyler. Şair tahmîdde devam itdikce avâtîf-ı şehriyârî de terakkisinde dâim olur. Bu zuhûrât-ı ihsân ve şükrân arasında şair birden bire inzivâyâ çekilir.

Meşâgil-i saltanat arasında oldukça hâlî kalan bir zaman-ı neşatta hatır-ı humâyuna çaker-i âtîfet perverdesi hutûr eyler; bu kadar inâyât üzerine şâirin makam-ı ubûdiyyet ve mahmedette bulunmaması mizac-ı pâdişâhiye giran gelür. Şâiri huzur-ı hümâyuna da'vetle bu tavr-ı bî edebânenin sebebini suale tenezzül buyururlar; şâir de "Vallahi pâdişâhım şâirler için iki sermaye-i lâyefnâ kıyas olunan hayal ve makal ma'raz-ı şükrânda hitam buldu, zât-ı hümâyunlarının hazîne-i gaybı andırmakta olan iltifât ve ihsanları ise hâlâ feyezan edip duruyor; hazur-ı hümâyunda dil-sizler gibi durmaktan utandım, hicâbımdan inzivâ eyledim,, cevabını verir. Hâl-i bendegânem de bir dereceye kadar o şâire mümasil oluyor. Çünkü yine geçenlerde nâm-ı hakîrânem hayr-ül-halef-i Süleyman-ı vaz-ı kânun-ı cihanbânî velînimet-i bî minnet şehinşâh-ı melek haslet efendimizin mübarek lisan-ı hümâyunlarına vârid olmuş ve bazı ma'ruzât-ı kemterâneme tenezzülen ve merhameten imâle-i nigâh-ı âtîfet buyurulmuş olduğunu bir mefharet-i cihanbaha ile istibşar eylediğimden mübâhatımdan evc-i semaya çıkacak ve fakat hicâbımdan da zîr-i zemîne geçecek bir hâle geldim. Cenâb-ı hak ömr ve ikbâl ve şevket ve iclâl-i cihandârîlerini merâhim-i şehriyârî ve avâtîf-ı hüdâvendigârîleri gibi bîhad ve bî pâyân eylesin. Velînimet-i bîminnet efendimizin yalnızca şeref-i intisab-ı cihanpenâhîlerini ihraz itmek devletin vecibe-i şükrân ve ubûdiyyetini ömrüm oldukça iyfâdan âciz olduğumu mu'terif bulunduğum halde füyûzat-ı âsmânî gibi küll-i yevm bir lutf-ı diğer ibrazından hâlî olmıyan merhamet-i zerre perverâne-i âlempenâhîlerine mukabil mazhar olduğum teveccühât-ı cihanderecat-ı âlîye talattufat-ı kudsi berekât-ı mütevâlîye abd-i ahkarkları gibi bir âcizin değil dünyada ne kadar hizmetkâr-ı muktedir ve kârgüzâr-ı müftehir var ise cümlesinin haddinden bin kat bâlâter bulunduğunu arzetmekten başka bir söz bulamadığımdan ve o da bir pâdişâh-ı azîm-üş-şân ve bir şehinşâh-ı amîm-ül-ihsânın atebe-i felekmertebe-i mülûkânelerine müstağrak-ı 'âtîfet ve şermende-i inâyet bir çaker-i şakir-ün-nimet tarafından arzolunabilecek itizarlardan olmadığından Sultan Süleyman-ı Kanunî'nin şair-i bîvâyesini inzivâya icbar eden mecburiyet Süleyman-ı sâni ve belki vazî'-ı evvel-i kanun-ı Süleymanî ve cihansitanî şehinşâh-ı hakayik iktinah-ı bimedânî efendimizin çaker-i ibtihâl sermayelerini dahî bugüne kadar *keff-i lisan-ı* ictirâya icbar eylemişti.

Fakat aczde kemal ve kemalde acz ile muttasıf olduğuma ötedenberi mu'terif olduğum cihetle haddin haricine çıkmak nakîsesinden dahî berî olduğumu i'tirafa mecbur olduğumdan bir taraftan taltîfât-ı hümâyun-ı mülûkânenin bâr-ı minnetdârî ve mahcûbiyetine takat getiremediğim halde bir taraftan dahî lezzet-i ruhperverine istiğraktan kendimi alamıyorum. Binâenaleyh rûy-i siyah-i şermsârî-i kemterânemin bir misali olan şu arızacığımın meali de ednâ nazar-ı kimyâeser-i cihanbânîye mazhar olması hakkında mürüvvet-i kerîmânelerini istidaya cür'et eyledim, yine her halde emr-ü-irâde efendim hazretlerindir. Fî 9 mayıs sene 96 (21 mayıs 1880).

Bende

Namık

Mehmed Kemal

Mâbeyn başkitâbetinden 1297 hicrî senesi sonlarında (1880 kasım) Cezâir-i Bahr-i sefid valiliğine 15 ağustos 96 tarihiyle gönderilen şifreli bir telgrafta 93 senesi şabanından itibaren (Abdülhamid'in cûlûs tarihi) vilâyet dahilinde vuku bulmuş olan tevellûdat, vefiyat ve müslim ve gayr-i müslim tebaanın mikdar-ı sahthi, katl-i nüfus vesair cinâyât cedvelleri ile memleket ve ahalinin ihtiyaclarına ve erbab-ı servete dair malûmat istenmiş ve halkın konsoloshânelerle ve konsolosların halkla münasebetleri sorulmuş idi. Bu sırada Cezâir-i Bahr-i sefid valisi esbak Başvekil Sadık Paşa olup ¹ Midilli mutasarrıflığında da Namık Kemal Bey bulunuyordu. Vali tabii mâbeynden aldığı telgrafı mutasarrıflara bildirerek malûmat istemiştir. Bu sırada Cezâir-i Bahr-i sefid valiliği Rodos, Sakız, Midilli, Limni sancaklarına ayrılmıştır.

Her sancak mutasarrıfı icabeden malûmatı sathî olarak verdiği halde Namık Kemal Bey merhum bunu mufassal ve şumullü olarak vâkıfane yazmış ve takdim etmiştir. İşte aşağıdaki malûmat ve rapor suretleri bunu aynen göstermektedir. Bu vesikalardan biri mâbeynce istenilen malûmattan bahs ile 27 şevval 97 ve 19 eylül 96 tarihli Namık Kemal Beyin vilâyet makamına gönderdiği tahrirat ile melfuflarıdır. Ehemmiyeti haiz olan lâyihası Midilli'ce ihtiyaç olan ıslahat hakkında olup altı bend ile bir hülâsadan ibaret olup vâkıfane kaleme alınmıştır. 1. bend maarif, 2. ziraat

¹ Sadık Paşa, Başvekâletten azlinden sonra 31 mayıs 1294 de Cezâir-i Bahr-i sefid valisi olmuş ve 23 mayıs 1297 de infisal eylemiştir.

ve zeytincilik, 3. san'at, 4. ticaret, 5. adliye, 6. idare-i dahiliyye kısımlarını ihtiva etmektedir.

Mâbeynden istenilen malûmat hakkında Midilli mutasarrıfı Mehmed Namık Kemal Beyin Cezâir-i Bahr-i sefid valiliğine takdîm etmiş olduğu 27 şevval 1297 ve 19 eylül 1296 (1 ekim 1880) tarihli tahrîrat ile meflurları:

IV.

Huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı vilâyetpenâhiye

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki,

Şerefsünûh iden irâde-i isabet ifâde-i hazret-i şehinşâhî muktezây-ı münifi üzre mâbeyin-i hümâyûn serkitâbet-i aliyyesinden keşide buyurularak 18 ağustos 96 tarihli mücibnâme-i sâmi-i vilâyetpenâhîleriyle tebliğ olunan telgrafnâmede doksan üç sene-i hicriyesi şabanından telgrafnâmenin vusulüne kadar zuhura gelen katli-i nüfus vesair cinâyâtın envâ' ve ecnâsını hâvî bir cedvel ve sancak devredilerek ahalinin ihtiyâcât-ı umumiyyesine dair bir lâyiha ve tebaa-i şâhânenin mikdar-ı nüfusunu mübeyyin ve müddet-i mezkûreye mahsus olarak her sene içinde vukubulan vilâdât ve vefiyyâtı mutazammın olmak ve asker vermeyen tebaa-i şâhâne dahî ayrıca gösterilmek ve vefiyyâtın yine türlü illetlerden zuhur eylediği tahkik ve izzah olunmak üzre bir defter tanzim ve takdîm olunması ve müslim ve gayr-i müslim her sınıf ahali-den en ziyade kıdem ve haysiyyeti haiz olanlarla servetçe sairlerinden mümtaz bulunanların dahî ayrıca bildirilmesi ve İngiltere ve düvel-i sâire konsolosları tarafından ahali haklarında bir gûna sahabet ve tahrikât vuku bulup bulmadığının dahî suret-i mahsûsa ve hafiyyede tahkik ve iş'âr idilmesi fermân buyuruluyor.

Cinâyât için mahkemeden alınan cedvel tetkik ve hükümetce ötedenberi olunagelen ve bu defa bili'tinâ ikmal olunan malûmata tatbik edilerek sahih olduğu tebeyyün itmekle takdim olundu. Mûtalâasından istifade buyurulacağı veçhile dört sene zarfında yirmi yedi cinayet vukubulmuş ve cinayetler içinde ise yalnızca on üç neferi yerli ve kusuru ecnebi bulunmuştur. Cezfre'nin mikdar-ı nüfusuna ve memalik-i mahrûsa ve ecnebiyyeden birçok mühim yerlerin müvaredat-ı bahriyyesine güzergâh olmasına nazaran içinde zuhur iden cinâyâtın killeti hakîkaten şayeste-i şükrân olduğu

gibi asıl Cezfire halkından olan cinâyetlerin adedi Midilli halkının şakavetten teberri hususunca rûchan-ı meziyyetini isbat ider.

Nezd-i sâmi-i dâver-i efhamtlerinde ma'lûm olduğu üzere zikrolunan emr-i telgraftın buraya tebliği sırasında sancağı devirden henüz avdet eylediğime ve irade buyurulan ihtiyâcât-ı mahallîye ötedenberi vezâif-i memuriyyetin ehemmi 'ad olunarak tahkikiyle uğraşılın şeylerden olduğuna binaen akıl erdirilebildiği kadar bir lâyihanın tanzim ve ayrıca takdîmine ictisar olunmuştur. Münderecatında mevcûd olması tabii bulunan hutey'anın temyiz ve ıslâhı ise inâyet-i alîyye-i asafânelerine tevakkuf ider. Buranın askeri yine burada kalmak ve bedel-i askerîden kurtulmağa ise tâbiyyet-i yunaniyye iddiası kâfi bulunmak cihetiyle gerek islâm ve gerek hristiyanın nüfusunca mektumat olmadığı hükûmet nazarında müsbet bulunduğundan her senenin vilâdat ve vefiyyatını dahi mübeyyin olmak üzere yaptırılan nüfus hülâsa puslası dahî leffolundu. Cezfire'de ise bihamdihi taalâ bir çok senelerdenberi salgın veya sari hiç bir illet zuhur etmediği ve binâenaleyh vefiyatın ilel-i adiyeden vukua geldiği nezd-ı sâmi-i dâverânelerinde izzah ihtiyacından varestedir. Tebaa-i müslime ve gayr-i müslimeden en ziyade kıdem ve haysiyeti haiz olanlarla servetce sairlerden mümtaz bulunanlar dahi ayrı bir puslaya derc olundu; bu puslada esamîsi muharrar olan zevat pek kilette görünür ise de Midilli'ce sahihen haysiyet ve servet eshabı da bunlardan ibaret olduğu malûm-ı sâmi-i cenâb-ı vilâyetpenâhleridir. İngiltere ve düvel-i saire konsoloslarının ahali hakkında sahabet ve tahrikâtına gelince İngiltere nazarında her neden ise Midilli'ye gerek politika ve gerek ticaretce pek de ehemmiyet virilmediğinden İngiltere konsolosluğu vekâleti Fransa konsolosluğu vekili mōsyō Ruboli'ye muhavvel olarak Ruboli ise hadd-i zatında öyle tahrikât-ı siyasiyye temayülinden bütün bütün beri ve devlet-i alîyyeye hayrihâhırlıkla muttasıf bir halûk ve halim zat olarak şimdiye kadar adam himaye etmek ve halk tahrik eylemek gibi kat'â bir halde bulunmamıştır. Zann-ı çakerâneme göre İngiltere'nin buraca siyasî bir maksadı olsa icrasına o mizac ve mişvarda bir adamı vasıta itmez. Düvel-i saire konsoloslarının buraca işi bir unvan ile rûsumat muafiyetinden istifadeye münhasır olarak içlerinden hiç birinin öyle tahrikât ile uğraştığı olmadığı gibi uğraşmak istiyen olsa bile maksadını idareye kâfi kudret ve haysiyeti yoktur. Yalnız içlerinden Yunan konsolosluğu ara sıra hükûmeti işgal ider ;

ana sebep de icraat-ı hükûmet ve bâhusus tekâlif-i devletten kurtulmak için bir bahane ile tâbiyyet-i Yunaniyye iddiasına kıyam edenlere müteallik dâvalarla uğraşmaktan konsoloshânelere aid olan menafii nakdiyedir. Şimdiye kadar arada Midilli'ye mahsus bir gazez-i siyasi'ye isnad olunabilecek hiçbir mes'ele zuhur itmediği gibi Yunan konsolos vekili de ahlâken ve dirayeten öyle makasid-ı hafiyye idaresine muktedir takımdan görünmez. Maa-mafih memalik-i hazret-i pâdişâhının sekenesinde rum bulunan her cihetinde olduğu gibi burada dahî birçok adamlarca Yunana temayül ve Yunan konsoloshânesince o fikri beslemeğe tabî bir inhimâk mevcuddur. Olbabda emr-ü-ferman hazret-i menleh-ül-emrindir. Fî 27 şevval sene 97 ve fî 19 eylül seneye 96 (1 ekim 1880).

Bende

Namık

Mehmed Kemal

V.

Şerefsünûh iden irade-i isabet ifade-i cenâb-ı pâdişâhî hükm-i celîline ittibâen Midilli'ye tasavvur ve tahkîk idilen ihtiyacat-ı islâhiyyenin zirde arz ve ta'addına ictisar olunur.

1

Nezd-i âlîde varest-i iyyaztır ki bu zaman-ı feyz ve terakkîde her yer halkının âzam-ı ihtiyacatı istikmâlât-ı insaniyye ve saâdet-i medeniyenin ruhu olan maârifdir. Midillü ahalisi ise memalik-i pâdişâhî sekenesinin en müstaidlerinden ma'dud olduğu halde maârifce olan iftikarı ekser yerlerden ziyâde görünür. Çünkü ahali-i islâmiyenin tesisat-ı diniyye ve ilmiyyesine dair ne kadar nukud ve emlâk-i mevkufe var ise yalnızca emval-i vakfiyyenin mütevellîler yedinde itlâf edilmemesine dair olan bir ferman-ı âlî hükmünün su-i tefsiriyle kâffesi zapt olunmağla mektepleri hemen alelumûm harap olduğundan ve ötede berüde kalarak içinde ders okunabilen birkaç sıbyan mektebinin haftalıkla işe ettiği hocalar çocuklara bittabi' harekeli yazı okutabilmekten mâ'da bir şey öğretmeğe muktedir olmadıkları çihetle rüşdiye dersi görmeğe lâzım olan kabiliyyet hasıl olamadığı gibi bir az zamandanberû rüşdiye mektebi de sıbyan mekteplerinden ziyade şayan-ı teessüf bir hale geldiğinden islâm içinde her nerede olsa ve ne kadar

noksan esbap içinde bulunsa yine yetişip çıkmak şanından olan gayret-i musırrâne eshabından bir kaç kişi istisna olunursa Cezire'de hattâ imlâ ve manâsiyle yazı yazabilecek adam zuhur itmeğe başlamıştır.

Hıristiyanlar ise bir iki muntazamca mektep yapmağla beraber meselâ Sakız veya Kaşot halkı gibi ilmin her halde feyz ve galebesini idrâk ile muamelelerine maârifî esas tutarak mekteplerini ilerletmek veyahut münteha dersler için halen ve serveten iktidarı olanları hemen umumiyet üzere memalik-i garbîye'ye göndermek tarik-ı terakkisine girmiş takımdan değildir. Bilâkis bulundukları hali kendilerince müntehây-ı matlab biliyorlar ve bu hale terettüp edecek her tegayyürden ne kadar fâide hasıl olsa yine anda bir mazarrat tevehhüm iderler. Vakıa içlerinde pek ziyade servete malik olanlar çocuklarını tahsil için öteye beruya göndermektedirler; fakat o suretle giden talebe de bir kaç kişinin hasıl itdikleri servet ve şöhretle beraber fikr-i zamaneye karşı ma'yup olmamak veya evlâdını mahcub itmemek üzere sevkettiği bir kaç çocuktan ibarettir. Binaenaleyh Cezair-i Bahr-i sefid vilâyeti içinde Midillü hıristiyanlarının bulundukları mertebe-i maârif en aşağı değilse de pek aşağılardan sayılır.

Terakki-i maârif emrinde idilen teşebbüsâta gelince hıristiyanlar ötedenberu mekteplerini kendileri idare edeceklerinden hükûmetçe Midillü'da bulunan türkçe mekteplerinin muallimlerine üç yüz altmış dört kuruş maaş îtasından başka bir şey yapılamayıp islâm için görülen himmet dahî ekser sancaklarda olduğu gibi Midillü ve Molova kasabalarında birer rüşdiye te'sisinden ve bunların onsekiz sene zarfındaki mahsul-i terbiyesi ise Dersaadetteki mekâtib-i askeriyeye veyahut aklâm-ı mahalliyeye gönderdikleri yirmi otuz çocuktan ibaret kalmıştı. Muahharen vilâyet-i celîlenin emr-ü-teşvikiyle islâmın eshab-ı himmet ve haysiyyetinden mürekkeb bir cemiyet-i ilmiyye teşekkül eyledi. Bu cemiyet tahsilden mahrumiyetle beraber sahîhen mâil-i terakkî olan ahali-i islâmiyyenin emval-i menkule ve gayr-i menkulesinden ihtiyar ittiği fedakârlıklar sâyesinde Midillü kasabasında bir sıbyan merkez mektebi tesis etmiş ve Molova kasabasında Vire nahiyesinde ve Sarlıca karyesinde mektepler yaptırmış ve yaptırmakta bulunmuş olduğu gibi bir çocuğu altı ay içinde okuduğunu yazmağa ve yazdığını

okumağa muktedir ideceği bittecrûbe sabit olan tarz-ı cedîd tahsili şimdilik buralara ta'mim eylemiştir. Bundan başka Midillu'da bir de kız çocuklar için merkez mekteb-i ibtidaiyesi vücuda getirmeğe çalışmaktadır.

5 kânun-ı evvel 95 tarihi ile makam-ı sami-i vekâlet-i kübrâdan varid olan emirnâme hükümetçe meşrutun lehleri münkarız olan evkaf-ı islâmiyye, maârife terk olunduğundan ve 1 temmuz 96 tarihiyle alınan emirnâme hükmüne göre ise evkaf-ı islâmiyyenin cemâat meclisleri marifetiyle idare olunacağı gibi evkafı ile rûsumattan maada varidat-ı safiye-i devletin öşrü dahi umur-ı nafia ve maârife hasrolunmak üzere sene-i âtiyeden itibaren ahalie terk ve ihsân buyurulduğundan meşrutun lehleri münderis olan vakıflar şimdiden cemiyet-i ilmiye tarafından tasarrufa alınmak ve cemâat meclisleri tarafından idare olunacak evkaf-ı sairenin *vûcuhi*-ı birre aid olan fazlasından maârife bir haylı şey kalmak ve Cezfirece ind-et-tahmın altı bin liraya balığ olan varidat-ı safiye öşrünün lâakal bir sülüsü yine maârife tahsis olunmak mukarrer olmağla ihyay-ı mülk ve millet maksad-ı celîlinin en büyük esaslarından addolunmağa şayan olan bu irâdât-ı isabet ifadât-ı hazret-i şehinşâhîden hasıl olacak sermaye ile evvelâ Cezire'nin islâm bulunan her karyesinde etfal-i zükûr için bir ve mümkün olur ise kız çocukları için bir ibtidai mekteb bulundurularak maârif nizamnâmesinin tayin eylediği tahsil-i cebrî kaidesi tamamiyle fi'le getirilmek ve saniyen kasabalardaki rüşdiyelerin usul-i tahsili Dersâadet askerî rüşdiyelerine tevfiğ olunmak ve sâlisen kur'a etfalının eshab-ı heves ve istidadını mekâtib-i ibtidaiyye tahsiline inhisardan kurtarmak için rüşdiyelerde bir de leyli sınıf kûşad eylemek ve rabian islâm ve hristiyan fukara çocukları için bir sanayi mektebi yapmak ve hâmisen Cezire halkının her şeyden ziyade müstaid olduğu gemicilik fenninde tüccar sefinelerine kaptan yetiştirebilecek bir hususî mektep inşa eylemek mümkün olur ve cemiyet-i ilmiyenin ibraz eylediği ikdâmât-ı müessireye nazaran ve ele geçecek mebâliğin ehemmiyetiyle beraber saltanat-ı seniyyenin bu inâyât-ı müşfikane ve müşevvikânesi üzerine ahali de hallerine nisbet pek büyük fedakârlıklar ihtiyarından geri durmayacakları daha mebâdi-i teşebbüsde elde ümidden başka bir sermaye yok iken ahali-i islâmiyye tarafından gösterilen âsâr-ı hamiiyetle müsbet bulunmasına binaen bu tesisatın ikmâline bir kaç sene içinde husul-i

muvaffakiyyet me'mul olunur. Bundan başka Midillü islâmı umum denilebilecek bir ekseriyetle rumca telâffuz itdikleri gibi hristiyanları da türkçe öğrenmeği menâfi-i ticaretlerince lâzimedden addettiklerine ve hattâ şimdiden mekteplerine türkçe muallim aldıklarına nazaran bu sanayi ve gemicilik muhtelit mektepleri vücuda gelince iki milletin rüşdiye tahsilini bir dereceye kadar tevhid ile halk arasında zaten mevcut olan i'tilâfı bir kat daha te'yid etmek de mümkündür. Bu hallere nazaran Midillü'nün şimdilik maârifce asıl ihtiyacı bâlâda arzolunan üç nevi inâyât-ı seniyyeye vaktiyle ve tamamiyle destres olabilmekten ibaret görünür.

2

Midilluce ihtiyâcât-ı külliyyeden biri de servetin birinci menbai olan felâhatin terakkisine ve hatta hal-i hâzırda devamına mani olan bazı esbabın izâlesidir.

Cezîre'nin mevkii her türlü mahsulât yetiştirmek istidadına malik ise de zirâate kabil olan yeri binnisbe az olduğuna ve anların da kuvve-i inbatiyyesi pek âdî bulunduğuna binaen mahsulât-ı zer'iyyesi ihtiyâcât-ı mahalliyeye dörtte bir nisbetinde tekabül idemeyeceğinden ve bu cihetle zahîre bittabî kıymetdâr olduğundan ahali tarafından zirâate fevkalâde ikdam olunmakta bulunmağla bu babda memlekete göre yapılabilecek şeyler yapılmıştır denilebilir. Vakıa metrûk tuzla veya bataklık gibi mevcut olan birkaç yeri kabil-i zirâat olacak bir hale getirmek ve edevât-ı zer'iyyeyi islâh etmek suretleriyle zirâate bir miktar daha vus'at virmek mümkün ise de ihtiyar olunacak fedakârlık derecesinde faide-i âcile hasıl etmek ve hususiyle bir teşebbüse girilecek sahib-i sermaye bulabilmek muhal görünür, fakat Cezîre'nin en birinci mahsulü olan zeytin felâhati bir himmet ve dikkat-i mahsusaya şâyestedir. Arz ve ta'rif ihtiyacından vârestedir ki zeytin ağacı kuvay-ı muhassıla-i servetin en geç ve en güç yetişenlerindendir. Midillü ahalisinin ise ötedenberi felâhati zeytine ve ticareti zeytin bağcılığına münhasır olduğu halde bin iki yüz altmış dört senesinde kışın şiddeti ağaçları bütün bütün dondurmuş ve andan sonra âfetzede olan ağaçların kütüklerini mahsuldar etmek veya yeniden zeytin yetiştirmek veyahut yabancı zeytinlikler açıp aşlamak için lâzım olan sarfiyyat birçok eshab-ı felâhatin arttırabildiği akçeyi mahveyledikten başka mevcudiyile ihtiyâcât-ı felâhatini idare idemi-

yen veyahut işini bilmeyen ekser ahali için bir de murabaha belâsı peyda eylemiştir.

Zeytin felâhati ne kadar ağır tefeyyüz ider ise murabaha faizi o kadar sür'atle tezayyüd eylediğinden ve murabahaya alışanlar ona dair olan nizâmât-ı zecriyyeyi muhakemâtın her türlü tedkiykatından kurtarabilecek desayisiyle beraber öğrendikleri cihetle istedikleri gibi senet tanzim veyahut senetlerini tebdil itdirmekte sıkıntı çekmediklerinden bugün Cezîre'nin esbab-ı emlâki üzerinde murabadan hasıl olmuş tahmînen ikiyüz bin liralık deyn mevcûd ve eshab-ı felâhatın zeytinliklerini kabiliyyet-i tabiiyelerinin müsaade itdikleri dereceye getirmeleri ise ellerine tedric ve tedahül tarikiyle daha dört yüz bin lira geçirmelerine mutavakkıftır.

Halkı murabaha pençesinden kurtarmak için hükûmetce tasarruf ve tertip olunan ve bazı yerlerde bir dereceye kadar faydası meşhur olan menâfi-ı umumiyye sandığı vaktiyle burada dahi yapılmış ve fakat umum Cezîre halkının verdiği sermaye mâ vuzua lehinin bütün bütün hilâfına olarak yalnızca Midilli kasabasındaki rıhtımın ta'mir ve tecdidine sarfolunmuş olduğundan Cezîre'de o tesis-i nafi' bütün bütün ma'dum olmağla şimdi tecdidine bir çare taharri olunmakta ise de tesadûf olunan müşkilât bertaraf edilip de sandığın ihdasına hemen şimdiden muvafakiyyet hasıl olsa bile bunun sermayesi usul ve emsâline nazaran ahaliden alınacak ôşr ile vücûd bulacağından senevî ikibin, ikibin beşyüz lira ile başlanacak böyle bir merci-i istiâne ahalice olan ihtiyâcât-ı nakdiyyenin ôşrü ma'şarına ancak tekabül eder.

Bu cihetlerle Midilli'nin zeytinciliğini terakkîye sevk etmek ve belki tedennîden men'eylemek daha mühim ve müessir bir çâre tedarikine muhtaç olarak o çâre de mütalea-i çekerrâneme göre buraya bir banka şubesi getirebilmektir. Felâhate muavenet yolunda tessüs iden bankaların şerâiti ve bu şeraitin halka hayırlı ve memlekete kabil-i tatbik olanları nezd-i evliyây-ı umurda malûm olmağla kavaid-i külliyye nakl-i makal vazifenin haricinde addolunarak murid-i sual olan ihtiyâcât-ı mahalliyye hakkında bazı mütaleat-ı kasıra beyânına ictisar olunur.

Bâlâdaki tafsilâtтан istifâde ve istidlâl buyrulacağı veçhile evvelâ böyle zeytinlik gibi geç ve güç yetişir bir zıman üzerine idilecek ikrâzat uzun müddetli olmalıdır; uzun müddetli müdâyenet

için tarafeyn-i muâkideyni tamamiyle hoşnûd idecek tarik ise intifâ veya ta'bir-i ma'rufiyle amortisman olarak Cezfire'de bu usul üzerine muamele idecek bir banka şubesi hem ahalinin ihtiyâcını hakkiyle ifa ve hem de bittabi' mazhar olacağı rağbet cihetiyle kendi mak-sat ve menfaatini temin itmiş olur.

Sâniyen Midilli'de bulunacak bir banka şubesi tarafından idilecek ikrâzâtın faiz ve re's-ül-mal mahsubunun yekûnu faiz-i nizâmîden mümkün mertebe dûn bulunmalıdır.

Zann-ı çakerânemce Avrupa'dan böyle bir banka şubesi tedârik idebilmek muhal oddolunamaz.

Bir de Midilli dahilinde yalnız zeytinlikler takriben otuz yedi bin adam tasarrufunda olarak bunların bir eksériyet-i külliyyesi de küçük küçük ve ötede beride dağınık birer parça yere mâlik olduklarından ve zeytin mahsulü eylül evâsıtında idrâk itmeğe başladığı halde ekser kurâda sonbahar hitama yaklaşmadıkça lüzumu kadar su bulunmadığı cihetle teşrin-i sâni'den evvel zeytin ta'sir idecek değirmenlerin açılmadığından herkesin ceste ceste toplanılan mahsulünün hitam-ı ta'siri bereketli senelerde yedi sekiz mâha tevakkuf itmekle ahali mahsulünü çürütmemek için tuzlamağa mecburdur. Bir mud zeytin ise lâyikiyle muhafaza olunmak için elli okka tuza muhtaç olarak bir mud zeytinden birbiri üzerine nihâyet ondokuz testi yağ hasıl olmasına nazaran o kadar mahsulün tuzu için dahî nakliyyesi ve tacirinin temettüiyle beraber otuz yedi buçuk kuruş kadar tuz masrafı gitmektedir ki bu suretle şimdiki halde birbiri üzerine yirmi beş kuruşa satılmakta olan bir testi zeytin yağı virdiği öşrûn sülûsanından ziyâde bir de tuz vergisi ita eylemektedir.

Binâenaleyh buranın birinci vâsıta-i serveti olan zeytinin uğradığı bu teklif ahaliye zuhurundan beri pek ağır gelmiş, bu babda bir kaç defa ve bir kaç tarzda istida ve müracaat vukuhulmuş ise de her neden ise hiç biri te'sir itmemiş olmağla eshab-ı mahsul tehvin-i masarif için kaçırma tuz istîmâline bir suretle i'tiyad itmiştir ki buralarca tuz kaçakçılığı mahkeme âzasına sirayet idecek kadar mübah addolunmuştur. Mahsulât-ı öşriyye tamamen alınabilmek i'tibariyle hesap olunduğu halde Midilli'de birbiri üzerine senevî sekiz yüz bin kantar veya memleketin mikyas-ı ma'rufunca beş milyon altı yüz bin testi kadar yağ ve bu hesap ile takriben üçyüz bin mud zeytin hasıl olduğu anlaşıyor.

Bâlâdaki tafsîlâtta anlaşılabacağı üzere bu zeytinin kâffesi tuzlatılmak lâzım gelse Cezîre'de yalnız zeytin için sarf olunacak tuzun miktarı senede onbeş milyon ve hattâ zeytinin nısfı tuzlatılmak ve bir mud için elli kıyye yerine yirmi kıyye konulmak i'tibariyle yine yekûn-ı sarfiyyat üç milyona balığ olmak lâzımgelir iken Midilli'nin me'kûlâtı dahî dahil olduğu halde tuzca sarfiyyatı birbiri üzerine nihâyet-ün-nihâye beş yüz otuz bin kıyyeyi tecavüz ithediği rûsumat idaresinin muhasebâtıyla sâbittir. Tuz inhisarının buralarca faydası onda altı i'tibariyle tuz kaçakçılarına ait olduğu bu mukayese ile bedâhet derecesine vasil olur.

Midilli ahalisinin zeytinleri için ötedenberi arzidegeldikleri temenni ise tuzlarda toprakla karışık olarak zuhur iden ve zeytin tuzlamaktan başka hiçbir şeye yaramıyan siyah tuzun ucuz bir fiat ile kendilerine virilmesi hususundan ibarettir. Bu tuza meselâ devletce beş para fiat vaz olursa Cezîre'de me'kûlâta vesair sarfiyyata giden tuzlar yine âdî tuz olacağından hazînenin o cihetle olan istifadesine tabî bir halel terettüp itmiyeceği gibi zeytine sarf olunacak tuzun tenezzül-i kıymetinden zuhur itmesi hatıra gelen zarara bu nevi tuzun sarfiyatınca hasıl olacak tezâyüdün faydası maa ziyâdetin tekabül ider; çünkü evvelâ şimdi zeytinin nısfını tuzlamağa ve ana da lâzım olan tuzun nısfını sarf itmeğe ancak cesaret idebilen eshab-ı emlâk mahsullerini muhafaza için muhtaç oldukları tuzu kaçakçılardan tuz almaklığın tevli'd idebileceği her türlü müşkilât ve mahzûrattan berî olmağa berâber mu'tedil bir fiyatla tedârik idebileceklerini görünce bittabî mahsullerini tamamiyle ve kaidesi üzere tuzlamağa kıyam iderler ki bu suretle tuz sarfiyyatı tabîî şimdikininki birkaç misline balığ olur.

İbka-i alâ mâkân yoluna gidildiği suretde ise rûsûm-ı sitte ne kadar ikdam itse ve hattâ bizim memlehalardan tuz kaçırılmasını bütün bütün men' eylese buralara ecnebî tuzu idhalinin önünü almağa kolaylıkla muvaffak olamaz. Çünkü Midilli'ye kayık yaklaşabilecek iskelelerin kâffesini hakkiyle muhafaza etmek hemen tuz vâridatı kadar masraf ihtiyârıyla bölüklerle kolcular istihdâmına mutavakkıftır; velev ki rûsûm-ı sitte tarafından tuz kaçakcılığının suhûletle def'ine bir çâre bulunsun. Bu halde dahî menfaatini lâyikeyle bilmediği ve bilse dahi ihtiyâcât-ı hazırasını iyfâya kâfi olacak kadar sermayeye malik olmadığı bâlâdaki tafsîlâtta müsteban olan eshab-ı emlâk ekseriyyet üzere ucuz tuz bulamayınca anbar-

larda kalan zeytinlerini tuzlamak istemiyecekleri ve isteseler bile muktedir olamayacakları tecârib-i müteaddide ile müsbet olduğu gibi zeytin, tuzlanmadığı surette hasıl olan yağın kıymeti yarı yarıya tedennî ideceğinden ve halbuki ihrac olunan zeytin yağının gümrüğü rayic üzerine alındığından ahalinin siyah tuz hakkında olan istidası red olduğu halde bir taraftan rûsûm-ı sitte bir şey kazanamamağla beraber bir taraftan da devletin gümrük vâridatına bir çok zarar terettüp ideceğinde şüphe yoktur. Hükûmet-i seniyyenin menâfi-i عاجله âcile ve آجله âcilesine muvafık olmağla beraber memleketin terakki-i servetine hizmet edecek ve hoşnûdileri zaten ve zamanen nezd-i âlîde fevkalâde mültezem olan halkın en ehemmiyetli bir madde-i güftgûsı aradan kaldırılmış olacağından bu mesele evliyây-ı umur hazerâtının suret-i mahsusada dikkat ve inâyetlerine şâyeste görünür.

3

Servetin en başlı menbalarından olan san'at Midilli'ce yok hükmündedir. Cezfre'nin külliyetli i'malâtı sabun ile eşyây-ı debbagiyyeden ibaret olarak ahalinin ekseri ise zaten ziraatle geçinmekte olduklarından buraca sanayii teşvik ve terviç yolunda hükûmetce bâlâda arzolunan sanayi' mekteb-i muhtelitinin kûşadıyla ihtiyâcât-ı mahalliyyenin bir cüz'ini ifâ ve kasabalar ahalisinden bir ekalliyet-i cüz'iyeyi iâşe itmekte olan hıref-i âdiyeyi mümkün mertebe ilerletmekten başka yapılacak bir şey görülmüyor.

4

Buraca en ziyade şâyân-ı teessûf olan maddelerden biri de vesâit-i servetin en mühimmi olan ticaretin halidir.

Midilli Cezîresi Bahr-i sefid'de İstanbul'un cenubı ile ve Avrupa'nın şark-ı cenubı ile ne kadar müvaridatı var ise hemen cümlesine bir merkez-i ittisal olduğu halde ahalisinin itdiği ticaret zeytin yağı ve sabun ve bazı eşyây-ı debbagiyye ihraciyle Cezire'nin sarfiyat-ı mahalliyece muhtaç olduğu mamulât ve mahsulât-ı hariciyyenin idhaline hizmetten ibarettir.

Ticaret-i mahalliye'nin böyle Cezfre'nin kabiliyyât-ı tabiiyyesiyle nisbet kabul itmiyecek bir halde kalmasına başlıca sebep terakiyyât-ı ticaretin esası olan maârif ve sermaye noksanı

olduğunda şüphe olmayıp bu sebab-i aslînin izalesi ise terakki-i maârif ve tedârik-i sermaye hakkında bâlâda arzolunan tedâbirin ittihazıyla refte refte ikmaline ve tesiratının tamamıyla husulüne mütavakkıf ve bu da bir hayli zamana muhtaç görünür; maamafih Midillice ticârete müteallik lâzım-ül-icra birtakım tedâbir-i âcile vardır ki bunların biri ve belki birincisi tesviye-i turuk maddesidir.

Filhakika Cezîre'de bundan takriben onsekiz sene mukaddem *Düstur*'da mûnderic olan yol nizamnâmesinin icrây-ı ahkâmına teşebbüs olunmuş ve ahaliden bu maksad için tahmînen iki milyon kuruşluk akçe toplanmış ise de araya karışan su-i istimâlât cihetiyle bırakılan eserler idilen fedakârlıklara nisbet irâesinden teeddüb olunacak bir derecede kalmış ve iki üç sene evvel yolların hiç olmazsa mevcudunu ta'mire medâr olmak ümidiyle yine zikrolunan nizâmın icrasına kıyam olunduğu halde ahaliyi te'min kabil olmamak cihetiyle yevmiye bedelinden ele geçen akçenin cüz'iyeti hiçbir şey yapmağa müsaid olmamıştır. Bu cihetle Cezîre'de şimdiki halde oldukça üzerinden güzârı kabil beş altı bin metre kadar yol mevcut olup onbeş on altı bin metre mesâfeli yolun ta'mirine ve yirmi dokuz otuz bin metre kadar mesâfeli yer için dahî yeniden yol inşâsına ihtiyac-ı kat'î görünmektedir.

Şu ifâdeden anlaşılacağı veçhile Cezîre'nin en kat'ıyyül-lüzum olan caddeleri yüzde yetmiş seksen itibariyle mefkud olarak ekser karyelerin birbirine ve hattâ birçoğunun iskelelere, ve kaza merkezlerine hutut-ı müvâridesi piyade yolu denilmeğe bile şâyan olmayan bir takım zarûret ve meşakkat geçitlerinden ibaret olduğundan hayvan ve belki bazı cihetlerde insan sırtıyla nakli eşyâya hasıl olan mecburiyyet, Cezîre'nin yalnız hariçle ticaretini değil dahilinde cereyan eden ticaret-i cüz'ıyyeyi bile bir suûbet-i fevkalâdeye duçar itmektedir.

Nezd-i âlfde müstağni-i ıyzâh olduğu üzere tesviye-i turuk nizamnâmesi, icrâatında uğradığı ta'rizat ve müşkülâta binaen ekser mahallerde bilfiil icrâdan sakıt olmuş olduğu gibi hadd-i zatında dahî bu nizam hükmünce herkes senede dört gün yollarda işlemek veyahut kendine bedel birini işletmek ile mükellef olarak bir takım yerlerde ise bedel-i şahsî yerine bedel-i nakdî alına gelmiş olup halbuki yol yapmak dahî bir san'at olmasına nazaran binde birinin o san'atla ülfeti olmayan ahaliyi istihdam ile muntazam bir tarîk vücûda getirmek fennen mümkün olmadıktan

başka meselâ iki yüz bin liraya mâlik bir adam ile o adama yüz kuruş aylık ile hizmet ider bir diğèrinin müsâvat üzere bir teklif altında bırakılması dahî adl ve kaidenin bütün bütün hilâfında bulunduğundan me'murriyyet-i kemterânem sırasında Cezîre'nin yollarını tesviye için ahalinin vergisi nisbetinde bir kesr-i munzam tahsili düşünülmüş ve bu babta takdim olunan arzı üzerine Cezâir-i Bahr-i sefid vilâyet-ı celîlesi tarafından Der-i saâdete müracaat olunmuş ise de turuk ve meâbir komisyonu bu suret, su-i tefsîr ve te'vîli mucip olacağı zannına düşerek yolların ahaliyi teşvik ile yaptırılması re'inde bulunmuş idi. Buna mukabil Midillice o türlü teşebbüsâtta teşvîkin bir faydası olamayacağı ve hükûmet-i seniyye tarafından yollar için edilecek teşebbüsâtın buraca bir gûna su-i tefsîr ve te'vîle meydan virmesinin ihtimali olmadığı tecârib-i mahalliyye ile müsbet olarak bilâkis yolların fıkdanı ve bu babda iktiza iden tedâbiri, hükûmetin, hiç bir şey yapamayacağı malûm olan halka bırakması her türlü itirâzât-ı muhikkaya meydan virebileceği delâil-i lâzimesiyle arz olunmuş ise de henüz cevabı zuhur itmemiştir.

Muahharan saltanat-ı seniyyenin ihyây-i mülk ve millet hakkındaki niyât-ı celîlesine bir burhan olarak maârif ve nâfia için terk ve ihsân buyurulan ôşr-i vâridatın nerelere sarfolunacağı istif-sarına dair şerefvârid olan emirnâme-i sâmf üzerine bu babda ashab-ı vukuf ve i'tibârın mütaleaları sorulduğu sırada ekseriyyet nazarında yolların kâffe-i ihtiyâcâta müreccah tutulduğu görülmesine nazaran bu sermayenin beşte üçü yollara sarfedileceği anlaşıyor. Fakat bu ôşr-i vâridatın yekûnu birbiri üzerine senevî beş bin liraya balığ olabilip bundan yollar için üç bin lira hisse ifraz olursa yine yolların kat'îyy-ül-lüzum olanlarını yedi sekiz seneden evvel vücûda getirmek mümkün olamaz; halbuki daha iki seneye gelinceye kadar tesviye-i turuk için beher adama dört yevmiye i'tibariyle vergisinin nısfına karib bir teklif altında bulunan Midillü halkından şimdi saltanat-ı seniyyenin maârif ve nâfia için ihtiyar buyurduğu fedakârlık nisbetinde bir vergi istenilse servet-i umumiyeye bundan bir zarar terettüp itmiyeceği gibi hiç bir taraftan haklı bir ta'riz vukuuna imkân bulunamayacağı, bu iki nevi sermaye birleştirildiği halde yolların iki üç sene zarfında vücûda geleceği meydandadır.

Midillüce terakkt-i ticaret için lâzım-ül-icrâ olan mevaddın biri de limanlarının hiç olmazsa ihtiyâcât-ı hâzırayı iyfâyâ salih olacak bir hale getirilmesidir.

Cezîre, en büyük bir devlet-i bahriyenin umum sefâin-i harbiyye ve ticariyyesine kifayet eyliyecek kadar mersaya malik olduğu halde bunların kâffesi bakılmıya bakılmıya kabiliyetinin belki yüzde bir derecesinde istifade olunamıyacak bir hale gelmiş ve limanlar için şimdiye kadar hükümetçe idilen himmet ise bâlâda arz olunduğu üzere Cezîre'den menâfi-i umumiye sandığı namına toplanılan para ile şehirdeki limanın kenarına bir rıhtım çevirmekten ibaret kalmıştır. Vâkıa bu limanın tathîri için bundan yedi sene evvel bir de tarak vapuru gönderilmiş ve bu vapur geçende Urla limanı için İzmir vilâyetinden istenilinceye kadar burada bulunmuş ise de üç gün işlerse altı ay muattal durduğundan ve çıkardığı çamuru taşıyacak mavnaları nâkıs ve hususiyle mavnalarını çekecek romorkörü mefkud olduğundan tarak vapurunun burada vücûdu havalatiyle Midillü sandığına beyhude yere bâr olmaktan ve bazı bedhâhâna bir vesile-i istihzâ virmekten başka birşeye yaramamıştır. Şimdiki halde şehrin iki limanı ile (مانده مانده) Mande Mande ve (کوله) Göle ve (کاپیہ) Kapiye karyelerinin ticaret-i bahriyesine merkez olan Yeni liman ve Çömlek köyü ve (واطوسه) Vatus ve (اقترونده) Efrtonde ve (هدره) Hedre ve (اناموطیه) Anamutya ve Filye karyelerince bayağı taayyüşgâh addolunacak kadar ehemmiyeti bulunan Çamur limanı tathîre ve Molva kasabası başladığı limancığın ikmale şiddet-i ihtiyac ile muhtâcdır ve (میسه طونی) Misetopi ve (هرسه) Herse karyelerinin halkı da köylerine karîb olan sahilde vaktiyle mevcut olduğu bakiyye-i âsârından anlaşılan bir güzel liman ihya ve tecdid itmek arzusunda bulunuyorlar.

Maârif ve nâfiaya ihsân buyurulan ôşr-i vâridatın bir humsi de limanlara tahsis idilmek tasavvurat-ı vâkıa cümlesinden olarak Yeni liman ile Çamur limanının üçer dörder yüz lira ile tathîri ve Midilli kasabasının şimdiki mersây-ı ma'rufı ağzında ve iki fenerin arasında bulunarak limanı posta vapurlarına sedditmekte olan taşın ehven bir masrafla izâlesi mümkün olduğundan ôşr-i vâridat ele geçince hemen bir sene içinde zikrolunan iki limanı ayıklatmak ve Midillü kasabasının mersâsını da posta vapurlarına karşı taş mâniasından kurtarmak kabil olur. Misetopi ve Herse

halkı gemicilik ve ticaret-i bahriyye ile me'fuf olmadıkları halde o yola sülûki menfaatlerine muvafık gördüklerinden yapılacak liman için iktiza iden fedakârlığı bilihtiyar kabul itmek azminde ve bu babda hükûmetin yalnız nezaret ve muaveneti talebinde bulunduklarından husul-i maksad için vilâyet-i celileden iktiza iden tedâbire teşebbüs olunmağla bunun da az zaman içinde husulü me'mul olunur. Yeni liman ile Çamur limanı hitam bulduğu gibi nöbet bittabi' مولو Molva limanına gelmek, yâni maârif ve nâfia tahsisâtından limanlara tefrik olunan hums oraya sarfolunmak takdîm-ül-ehem alelmühim kaidesine göre tabii olmağla bu sermaye ile Molva limanı da iki üç senede ve belki o sermaye karşılık gösterilerek bulunabilecek akçe ile bir sene içinde vücûda getirilebilir. Fakat Cezîre'ye en başlı merkez-i muvâridat olan şehir limanlarının tathîri terakkî-i ticaret için en mühim tedâbirden olduğu halde bunu en sonraya te'hir itmek maksada muvafık olamayacağından ve halbuki öşr-i vâridatın liman hissesine tefrik olunacak humsi evvel-i emirde bu limanların tathîrine sarfolunmak istenilse ihtiyâc-ı âcili bittabi' şehre galib olan ve zaten menâfi-i umumiye sermayesinin Midillü rıhtımına sarf olunmasından dolayı her ne yapılır ise şehir için yapılageldiği zehâbında bulunan mülhakat ahalisinin bin türlü şikâyetini da'vet ideceğinden başka o kadar sermaye ile şehrin limanlarını ticaretçe melhuz olan terakkiye tamamiyle hizmet edecek bir hâle getirmek senelere muhtaç ve bâlâda arz ve ta'dat olunan limanların bir an evvel husulü ise lüzum-ı âcili... mübteni görünmesine ve şehir ahalisinin bu babda ihtiyarî bir fedakârlığa girişmesi muhal olduğu tecârib-i müteaddide ile bedâhet derecesine varmış olan hakikatlerden bulunmasına nazaran bu limanları tathîr ve tanzîm için iktizâ iden masrafı bu limanlar vasıtasıyla duhûl ve hurûc idecek eşyây-ı ticaretten çıkarmak çare-i münferid hükmünde görünüyor.

Cezîre'de dâhilen hiç bir telgraf hattı bulunmaması da ticareti haylıdan haylı sektedar iden sebeplerdendir. Vilâyet-i celileden alınan emir üzerine bu noksanın ikmali için bazı teşebbüsât ihtiyar olundu; bir dereceye kadar husul-i muvaffakiyyet me'mul olunur.

Midillü'den bahren İstanbul ve Mısır ve Tiryeste ve Marsilya gibi bütün cihan ile müvâridesi olan ticaretgâhlarına eşya sevk

itmek veya oralardan eşyâ celb eylemek vapur kumpanyaları sâyesinde kemal-i rahat ve emniyetle hasıl olup dururken buraya onbeş yirmi milden ziyade bû'di olmayan ve halkın buğday ve koyun gibi azam-ı ihtiyâcına bile mahrec olan Anadolu sahilleriyle müvaride Hazret-i Nuh zamanından kalma teknelerin himâyetine ve rüzgârın inâyetine tevdi-i cân ve mâl itmedikce mümkün olamıyor. Cezâir-i bahr-i seffid vilâyet-i celllesinin merkezi olan Sakız, fenerden fenere elli mil mesafe-i bahriyyeden ibaret iken orası ile dahî bir haftadan evvel müvâride kabil değildir. Bu cihetle Midilli'nin Sakız ve Anadolu sahilleri ve Limni tarafları gibi birinci derecelerde muâmelesi olan yerlerle müvâridat-ı bahriyyesini teshîl ve te'min itmek dahî en büyük ihtiyâcatından addolunur; Bu işe himmet idecek bir şirket bulmak muhalâtan değildir; fakat şerâitini hem şirkete müşevvik ve hem de müvâridatına vesâtet ideceği yerlerin menfaatine muvafık olacak surette tayin itmek re'y-i âliye aid olan külliyyat-ı umûrdan addolunur.

Midillü'ce bir de dahilî gümrük mes'elesi vardır ki ticaretin terakkî ve hattâ idâmesince mevadd-ı meşrûhanın cümlesinden ziyade dikkat ve i'tinaya şâyestedir. Ticaret-i dahiliyyede resim almak her mülke ve hususiyle san'at ve hattâ felâhatca Avrupa'ya nisbet kabul itmiyen bizim memlekete göre vesâit-i serveti birinci şart-ı hayatî olan müsabaka iktidarından mahrum ve o cihetle refte refte mahv ve zevâle mahkûm itmek olduğu fen ve servette kavâid-i müsellemeden addolunmakta olarak Midillü ise bir Cezfre'den ibaret olduğu ve bir tarafından bir tarafına noklolan eşyâdan lâakal yarısı yolların intizamsızlığından dolayı kayık ile sevk olunduğu halde bunun dahî burada sekiz gümrük resmiyle mükellef tutulması hikmet ve adalete bütün bütün mugayir görünüyor. Dahilî gümrüğün ticaretce tesiri bir derecedir ki hârice gönderecek kadar zahfre hasıl idebilen ve Midilli kasabasıyla aralarındaki mesâfe-i bahriyye dört saatden ibaret olan Mandemande karyesinden buraya buğday götürmekten ise tâ Odesa'dan Triyeste'den un nakletmek tüccar için daha ehven geliyor. Kara gümrüklerinin vaktiyle lağv olunması müvâridat-ı bahriyyeye hasbî bir husumetten münbais olmadığı ve meselâ karadan denizden Midillü kasabasına bû'di iki saatten ibaret olan Sarlıca karyesinin halkını, eşyasını bahren nakledip de yüzde sekiz gümrük vermekten ise berren nakli için hayvan beslemek veyahut gemicilere rağmen kiracılara

medâr-ı maîşet itmek hükûmetce iltizam olunur hallerden olmadığı umûr-ı ma'lûmeden olmasına nazaran dahilî gümrüklerin bekası değilse böyle bir sancak içinde iki saatlik yerden naklolunan eşyâya kadar şumullü bu asr-ı terakkîde bekasına kat'â cevaz olmayan seyyielerdendir. Binâen aleyh hiç olmaz ise Cezîre dahilinde olsun bahren naklolunacak eşyây-ı dahiliyye gümrükten muaf tutulur ise bir büyük kaide-i hakkaniyyete tevfik-i hareket buyurulmuş ve ahali de pek ziyade tatyib idilmiş olur; gümrük vâridâtına bundan terettüp idebilecek zarar ehemmiyet virecek şeylerden değildir; çünkü nakliyat-ı dahiliyyeden gümrük mâniasının ref'i, ihrâcât-ı mahalliyyeyi şimdi alınmakta olan yüzde bir resim ile bu babda idilecek fedakârlığı maa ziyâdetin ödemek derecesine hemen bir iki sene içinde iysâl eyliyeceği kâvaid-i tecrübiyye ile sâbittir.

Tekâlif-i devletin esas-ı tarh ve suret-i tevziinde dahî gerek servet-i umumiyye ve gerek vâridât-ı hazîneyi terakkîdâr idecek bazı ta'dilât hatıra gelirse de bu türlü mevadd-ı külliyye bir sancağa mahsus olan ihtiyâcâtın mâ'dud olamayacağı cihetle arz ve tafsili vazifenin haricinde görünmüştür.

5

Herkesin hukukunu te'mine kâfil olan adliyye ciheti dahî buralarca en ziyade dikkate şâyestedir. Midillü Cezîresi doksan bin kadar nüfusu ve seksenden mütecâviz karyeyi câmfî olduğu halde yalnız iki kasabasında mahkeme mevcut olarak mahkeme merkezlerine on saat mesâfede bulunan karyeler de bunlara tâbî olmakta ve hattâ onyedi karyeyi câmfî olan Pilmar kazasile Midilli'den ayrı bir Cezîre bulunan ve vapur işlemediği cihetle gidip gelmesi vaktine göre üç saatten on saate kadar imtidad ider bir sefer-i bahrî ihtiyarına mütevakkıf olan Yunda kaymakamlığında dahî mahkeme yoktur.

Karye ihtiyar meclislerine verilen selâhiyyet-i nizâmiye ise umûr-ı cezâiyede ufak tefek bazı cezâ-i nakdîler istihsalıyla mevadd-ı hukukiyyede yalnızca sulhen tesviye-i maslâhata münhasır olduğundan kasabaya sekiz saat mesafesi olan bir karyede vukubulmuş bir müdarebe ve yahut hâdis olmuş yüzelli kuruşluk bir dâva için müddeînin mahkemeye kadar gelmesi iycâbeylediğinden ekser daâvi-i cüz'iyeye şu yol meşakkati havfiyle

meskûtün anhá bırakılmakta ve bundan dolayı pek şedîd ve pek kesretli şikâyetler işidilmektedir.

Midillü cezfresi teşkilât-ı cedîdeden evvel dahî iki mahkeme ile idare oluna gelmiş ise de o zamanlar hükmünce umûr-ı adliyye umur-ı mülkiyyeden ayrılmadığı cihetle böyle daâvi-i cüz'iyeye kaymakam ve müdür ve muhtar ve hattâ zabtiyyeler iyi kötû bir hüküm ve karar viregeldiklerinden böyle ihkak-ı hak idecek merci bulamamaktan şikâyet vukubulmaz idi.

Mahakim teşkilâtınca halkın pek ziyade sızlanmasını mûcib bir hal de harçların kesret ve tenevvüdur. Filhakîka bu harçlar hitam-ı davada mahkûmün aleyhe râci olmasına nazaran haksız yere bir dâvayı iltizam idüb de şunu bunu iz'ac ve mahakimi işgal idenlerin bundan terettüp idecek masrafı da hüküm-i insafa mugayir düşmez ve mahkûmlar içinde temyize kadar gittikten sonra hakkını kaybedenler veyahut bir haksız davaya haksız bilmiyerek girişenler kaideten şâz kabîlinden addolunabilir. Bu cihetle harçların kesret ve tenevvüu hakkındaki şikâyâta aklen mahal görünmez; fakat bu harçlar hükümden sonra mahkûma râci olmakla beraber davanın cereyânı esnasında müddeî tarafından alınmakta olup bir davanın delâil ve senedatı mütenevvi olduğu ve istinaf ve temyizden geçmesi iktiza eylediği halde ise son hükmün zuhuruna kadar bir kaç bin kuruş masrafa ihtiyacı görüldüğüne nazaran ve buralar halkının ekseriyet üzere murabaha ve selem altında ezilmiş takımdan bulunmasına binâen ashâb-ı hukuk dâvasını gördürebilmekten beyan-ı acz itmekte ve asıl şikâyetler bu cihetden tahaddüs eylemektedir.

Kavâid-i ilmiyye ve ahval-i memlekete tevafuk itmediği pek çok ve pek ağır tecrübelerle sâbit olarak islâh ve tadil buyurulmakta olan nizâmât-ı sâbika bakayasından olmak üzere mahkemelerin a'zâsı, ahaliye intihap ittiriliyor; halbuki nâm-ı nâmî-i hazret-i pâdişâhiye olarak f'tây-ı hükmiden bir hey'ete ahalinin intihâbiyle adam tayin olunmak zaten hiçbir kaideye muvafık olmadığından başka hâkimlik için herkesin emniyyetine mazhariyyet kâfi olamayıp bu san'atın şart-ı evveli, ahkâm-ı kanuna vukuf olduğundan ve o ise bir mektep ve meslekten yetişmeğe mütevakkıf bulunduğundan a'zây-ı mahakimin vazifelerinden gafleti cihetiyle umûr-ı adliyyeye terettüp iden teşevvüşler ahali ve hele ecnebler tarafından pek ziyâde ta'rizat-ı muhikka da'vet eylemektedir. Ma'

rûzât-ı meşrûhadan istidlâl buyurulacağı veçhile burada umûr-ı adliyyenin islâhı evvelâ karye ihtiyar meclislerine umûr-ı adliyyece hiç olmazsa nahiye meclisleri kadar bir selâhiyyet virmeğe ve sâniyen mevcûd olan ve zırde arz olunacağı veçhile teşkîli lâzım bulunan kazaların her birinde bir mahkeme mevcut bulundurmağa ve sâlisen bir davaya taalluk iden harçların taklîli kabil olmasa bile hükm-i âhirin zuhurundan sonra mahkûmün aleyh tarafından istihsaline müsâade buyurulmağa ve râbian a'zây-ı mahakimin ta'yininde intihap yerine istihkak aranılmağa muhtaç görünüyor.

6

Midillü'nin idâre-i dahiliyyesi dahî matlub-ı âlî ve ihtiyâc-ı mahalliye muvafık bir halde değildir. Bu Cezfre arazisinin tabiati ve ahalisinin ilcâat-i menfaati hükmünce hemen herbiri bir nahiye addolunabilecek kadar büyük karyelerden mürekkep olarak içinde Anadolu'nun bazı kazalarından ve hattâ Midillü'ye mülhak olan Yunda kaymakamlığından cesâmetli köyler dahî bulunduğu halde seksenden ziyade karyeden mürekkep olan öyle bir livâ Molva ve (پلمار) Pilmar ve Yunda kaymakamlarıyla (یـرـه) Yere ve (پولهـنـیـت) Polehnit ve (قالونیه) Kaloniye müdürlüklerine münkasemdir. ki Yere müdürlüğü doğrudan doğruya Midillü'ye ve Polehnit Pilmar'a, ve Kaloniye مولوه Molva'ya tâbidir.

Yere'nin yedi bin nüfusu ve altı yüz on bin kuruş vâridâtı ve Polehnit'in altı bin sekiz yüz nüfusu ve dört yüz yetmiş bin kuruş vâridâtı ve Kaloniye'nin yedi bin yediyüz nüfus ve beş yüz kırk iki bin beşyüz kuruş vâridâtı olduğu halde birincisinin idâre ve inzibâtı iki yüz elli kuruş maaşlı bir müdür ile sekiz zabtiyeye, ikincisinin kezâlik iki yüz elli kuruş maaşlı bir müdür ile sekize zabtiyeye, üçüncüsünün üçyüz kuruş maaşlı bir müdür ile dokuz zabtiyeye vadiadır. Zabtiyelerin adedi buraların idaresine kifâyet idebilmesi ve o kadar maaş ile terbiyelice bir uşak bulmak mümkün olmadığı halde bir müdür tedârik olunması muhalâtan olduğu mertebe-i bedâhatdedir.

Tensîkat-ı cedîde memâlik-i hazret-i pâdişâhînin hangi taraflarında kabil-i icrâ olduğu buraca meçhul ise de me'mur maaşı ciheti Midillü'ye tevafuk idebilmek ihtimali dahî mefkuddur. Onyedibin nüfusu havi olan ve bu nüfusun sekizde yedisi başka bir devlete mâil bulunan bir kazayı bin yedi yüz kuruş maaşlı bir

kaymakam ile te'min-i istikbal idecek surette idâre etmek ve livânın tesvîd ve tebyiziyle berâber ayda bin, bin yüz kadar kâğıt çıkan tahrirat kalemini ve yetmiş bin lira kadar iyrâd hesabını tutan memurin maliyyesini yedi bin kuruş tahsisat ile bir intizam hâlinde bulundurmak temennî-i muhal kabîlinden olacağı nezd-i evliyây-ı umûrda ta'rif ve tafsîle muhtaç olmayan hallerdendir. Mütalea-i çakerâneme göre Cezîre'nin umûr-ı mülkiyyesini islâh itmek tariklerinin masrafca ehveni, hususât-ı âtiyeden ibaret görünüyor:

Evvelâ hiç olmazsa doksan iki tarihinde yapılan nevâhî nizam-nâmesine tevffikan nüfusu bir kaç bin kişiye bâliğ olabilecek bir veya bir kaç köy bir nahiye itibar olunmalı ve fakat nahiye müdürü öyle maaşsız bırakılmak buranın ahlâkına göre mümkün olmayacağından lâakal bin kuruş aylıkla bir müdürün ve yine lâakal yedi yüz elli kuruş maaşlı bir umûr-ı hisabiyye ve tahririyye me'muruna tevdi idilmeli ve yanlarına o nahiyenin haline göre müfettiş ve zabtiye virilmelidir. Teftiş ve zâbıta ihtiyacı hazîneye bâr addolunabilecek dereceye varamaz, müdür ve umûr-ı tahririyye ve hisabiyye memurlarının maaşlarını ise idecekleri hizmetin servet-i umûmiyye ve vâridât-ı devlete vireceği terakkî ile hemen bir iki sene içinde vücûda getirmek mümkün olur.

Sâniyen şimdi nahiye denilen Yere ve Kaloniye ve Polehni'te bir kaymakamlık teşkil idilmeli ve bunlar da nihâyet ikinci derecede kaymakamlık addolunmalıdır. Çünkü bu nahiyeler Anadolu'da birinci derecede kaymakamlık addolunan yerlere servet ve nüfusca galip oldukları gibi kaymakamlık şekline tahvilleri halinde devletçe idilecek fedakârlığa terakkiyyât-ı âcile ile yine maaziyâde mukabele idecekleri fennen pek kolay isbat olunabilir.

Bundan başka nahiye halinde bırakılır ise maksud-ı âlî olan tarz-ı terakkîye imâlleri değil şimdiye kadar ilân buyurulan nizâmât-ı celfle ahkâmına tevffikan idareleri dahî mümkün değildir.

Sâlisen Midilli'nin şimdi üç kaymakamlığı ve bir de doğrudan doğruya mutasarrıflıkla muhabere hâlinde nahiyesi o nahiyeye de merbut olmıyarak birtakım köyleri mevcûd olup nahiye ile beraber kurây-ı mezkûre kırk bin nüfusu hâvî olduğu ve devlete otuz beş bin lira kadar iyrâd virdiği gibi içinde meselâ Yunda cezîresinden büyük bir (ایضاً) İysu karyesi de mevcûd olduğu halde Midillü'de bir merkez kaymakamlığının bulunmaması kaideye

tevâfuk itmez ve tevâfuk idemiyeceği Suriye ve Cezâir-i Bahr-i sefid vilâyetlerinin merkezlerinde ayrıca birer mutasarrıflığın ve hiç öşri olmıyan Sakız'dan bir a'şâr nezâretinin vücudiyle devletce dahî musaddaktır; hattâ kaymakam ve müdür vazifesi de hukuk-ı idârece başka başka şeyler olduğundan kaza merkezlerinde dahî birer müdür bulunmak lâzım gelir; fakat o türlü müdür veya kaymakamlar. Eğer yerli me'mur kullanmak memnu' olmasa ahali içinden de ihtiyar olunabilir.

Râbian kaymakamlıklarda bulunan mal me'murlarına tensikat-ı cedîde iktizasınca sâbika tevfikân beşer yüz, tahrîrat kâtiplerine yedişer yüz kuruş maaş virilmekte olup halbuki muamelât-ı idârede umûr-ı dahiliyyeye aid olan mevaddın mâliye kısmına me'mur olanlar tahrîrat kısmına me'mur olanlara takdîm olunageldiklerinden ve hattâ bir mazbatayı mal me'murları tahrîrat kâtiplerinden evvel mühûrlediklerinden böyle mertebece küçük bir me'murun maaşca daha ziyâde istifâdesi Midillü'ye nisbet bir hayli müşkilât tevli'd itmekte yani bir kazanın mal me'muriyetinde pek güzel istihdam olunacak adam maaşın azlığı cihetiyle tahrîrat memuriyetine tâlib olarak o vazîfeyi tamamiyle iyfâ idemediği gibi mal memuriyetine de bizzarûre birtakım nâehillerin gönderilmesini mücib olmaktadır. Bu türlü mevâni-i cüz'iyeyi izâle etmek Midillü ile Hudeyde mutasarrıflığına şâmil bir emir neşreylemekten ise her mutasarrıftan ve hattâ her kaymakamdan refaketinde bulunan me'murlar için ayrıca muvazene-i sarfiyat istemekle hâsıl olur ve hâsıl olmasa bile Midillü mutasarrıflığının bu yolda uğradığı suûbetleri ref'e kifâyet ider zanneylerim.

Hâmisen yalnız merkez-i umûr-ı tahrîriyye ve hisâbiyyesini idâre ittirmek şimdiki tahsisâtının iki misline ihtiyâc-ı kat'i ile muhtâcdır. Maamafih meselâ Midillü mutasarrıflığı birinci derecede ad-dolunduğu cihetle mutasarrıf ve muhâsebeci vesâir bazı me'murîne aid olup da iytâsı ileriye ta'lik olunan zamaimin şimdiden merkez kalemlerine terki makrûn-ı müsâade olunursa bir dereceye kadar idâre-i maslahat mümkün olabilir ise de Cezîre'de herkes yalnız maaşına aid olan vazifesini iyfâ edecek olduğu halde bâlâda arz itdiğim zamma ihtiyâç görünür. İrâde buyurulursa bu cihetleri hisapla isbat etmek kabildir.

İdâre-i mülkiyyeye terettüp iden ihtiyâcât-ı bahriyye ve berriyye dahî vazifeden hariç görüldüğünden olbabda bazı tafsiylât iyrâdına ihtiyaç görülmedi.

Hülâsa :

Alınan emr-i âlîde Cezîre halkının ihtiyâcâtı sual buyurulmuş ve bundan maksad halkın buraya mahsus olarak gerek tabiat ve gerek devlet tarafından göreceği îâneye ihtiyacı zannında bulunmuş olduğundan zirâat ve san'at ve ticaret ve adâlet ve hükûmet-i mülkiyye tarafından yalnız bu Cezîre'nin ihtiyaç gösterebileceği muâvenet bir dereceye kadar arz ve iyrâd idilebilmiştir. Fakat evliyây-ı umur hazeratına ta'rif ihtiyacından vâreste olduğu üzere buralar meselâ Bursa veyahut Amasya cihetlerine siyâsetce kıyas kabul ider yerlerden değildir ; bu mukayesede vaktiyle idilen hatalar mülkûn en ehemmiyetli bir çok parçalarını havze-i tasarruf-ı hazret-i pâdişâhîden çıkardığı da pek fâci' ve müessir bir tecrübe ile gözümün önündedir.

Bu cihetlerle buraları mülkûn sair yerlerine kıyas idüb de devlete vireceği hisse-i istifâdeyi düşünerek idare idersek o hisse-i istifâdeden başka buralara temellükten dahî mahrum olmak kulu-nuzca piş-i nazarda bulunduğuna ve hadd-i zâtında dahî saltanat-ı seniyye böyle milel-i mütenevviadan mürekkep yerleri hazînesince medâr-i istifâde addetmediği Fatih zamanındanberi mar'uf olan hakikatlerden olduğuna ve bir taraftan ise Midillü elden gittiği halde yalnızca Cezâir-i Bahr-i sefid değil umum Anadolu'ca askerlik ve hükûmet nokta-i nazarlarına göre terettüp edecek uygun-suzlukları ta'rif ihtiyaç olmadığına ve meselâ tuz ve tütün kaçakçılığını men'etmek için rûsûm-ı sitte gibi bir masrafı ihtiyar itmeğe varan inâyât ve fedakârî ve fetânet-i cihandârî-i hazret-i pâdişâhî o nezâretin masarifini ihtiyâra müsaid olmuşken Siyaseten ve adâleten bir Cezîresi'nin muhtaç olduğu islâhât için her türlü inâyâtı dirîğ buyurmıyacağı âsâr-ı bâhire ve mûteaddidesiyle müsbet görüldüğüne binâen ve emr-i âlî-i telgrafîde mülkûn ihtiyâcı istifsâr buyrulduğuna iğtirâren Midillü'ye aid zan idibildiğim islâhât bu kadar uzun arz olundu. Olbabda ve her halde

emr-ü-fermân hazret-i veliyy-ül-emrindir. Fî 27 şevval 97 ve 12 eylül 96 (1 ekim 1880).

Bende

Midilli Mutasarrıfı

Namik

Mehmed Kemal (mühür)

VI.

Mübârek ve muallâ hâkpây-i iksirsây-i hazret-i hilâfetpenâhiye ma'ruz-ı abd-i ahkar ve çaker-i sadakatperverleridir ki,

Bilcümle efrâd-ı millet ve bâhusus esdikay-ı bendegân-ı saltanatı, himâye-i hümâsâye-i cihandârtleriyle her hal ve anda azîz iden hazret-i feyyaz-ı mutlak vücûd-ı lâzim-ül-mevcud-ı mülûkâne-lerini ilelebed tâc ve taht-ı şevket ve hilâfete ziynet ve revnak ve bilcümle niyât-ı kemalâtperverâne ve teşebbüsât-ı tahmidâverâne-i cihanpenâhânelerinde muvaffak buyursun.

Şimdiye kadar meşhûd-ı bâsıra-i meftaharetim olan envâ-ı merâhim ve inâyât-ı celfle-i şehinşâhîlerinden daha birincisini, mafevki tasavvur olunamıyacak kadar âlî görmüş olduğum ve daimâ sabıkı lâhikine muvafık ve fakat lâhiki sabıkına fâik olarak müteakib-üz-zuhûr olan avâtif ve eltâf-ı seniyye-i zıll-ül-lahîleriyle artık hadd-i imkân-ı ihsan bütün bütün nihâyetini bulmuş kıyâsına düştüğüm halde ilhâmât-ı aliyye-i pâdişâhî ve kerâmât-ı celiyye-i hilâfetpenâhî o hadd-i imkânın dahî fevkinde bir hârika ibraziyle İtalyanların zâhirde çakerlerini hedef tuturak hakihatte hükûmet-i seniyyenin şeref ve nâmusuna itdikleri taarruzun yalnızca hikmet-i hükûmet ârâyâne ve sırf himâyet-i hamîyyet pirâyâne-i mülûkânele-riyle ref buyrulması ve betahsis bu metânet-i cihanpesend-i şehriyârî ve bu mekân-et-i adupeyvend-i mülkdârîlerinin abd-i ahkarları gibi aczde kemal ve kemalde acizden başka mâyesi ve velînimet ve devlet ve millette sadakatten gayri sermâyesi olmayan bir çaker-i hass-ı pâdişâhîlerine taalluk iden bir meselede zuhûrî, hûda bilir ki aksây-ı merâtib-i beşeriyyeye ve hattâ ömr-i ebediye mazhar olmaktan ziyade kullarınca mesâr^c ve ıftiharî mûcib olmağla ve mebhas-ı tahmîd ve teşekkürde ise acz ve hicabdan maada arz olunacak söz ötedenberi mefkud olmağla atebe-i felekmertebe-i cihandâverânelerine arz-ı rûy-i daraat (ضراعت) ve akdâm-ı bedi-hiyy-ül-ikdâm-ı şehriyârîlerini gıyaben takbîle cesâretle iktifâya mecbur oldum. Olbabda ve herhalde emr-ü-ferman ve lûtf-u-ihsan velînimet-i bîminnetimiz velînimet-i cihân olan pâdişâh-ı amfm-ül-

ihsan efendimiz hazretlerindir.

Fî 24 kânun-i sani 96 (5 ocak 1881).

Çaker-i mahsus-ı pâdişâhîleri

Namık

Mehmed Kemal

VII.

Ebüzziya Tevfik beyin N. Kemal'in bir mektubundan bahsile Abdülhamî'de arızası:

Kemal bey kullarından bu hafta aldığım iki mektup ile mir-i mumâileyhin zaman-ı idaresinde nizâmen zabt eylediği iki kıt'a tüccar sefinesine dair mutasarrıf vekline yazmış olduğu bir tezkire sureti Cezâir-i Bahr-i sefid vilâyetinin ahval-i gayriyye-i idâresini musavvir bulunduğu cihetle mücerret manzûr-ı maâlî nûşûr-i hazret-i hilâfetpenâhîleri buyurulmak üzere arz ve takdîm kılınmıştır.

Âmâl-i maâlî istimâl-i cenâb-ı velîyy-ün-niamîleri, hukuk-ı mukaddese-i saltanat-ı seniyyelerinin muhafazası noktasında sâbit ve bendegân-ı hümâyunları ise bu nokta-i mühimmeyi fârik olduğu cihetle anın hilâfına görülen hâlât bittabî her abd-i sâdik-ı hümâyunlarını bir hiss-i vatanperverâne ile dilhûn eylieceği muhtac-ı iyzâh değildir. Binanenaleyh Kemal Bey kullarının ma'zûliyyet-i muvakkatesinden istifâdeye kalkışan hukuk-ı saltanat-ı seniyye düşmanlarına ve bu düşmanları zaruriyyât-ı siyasiyye nâmına himaye etmek istiyyen vilâyetin etvâr-ı sakîmesine ancak tedbîr-i celîl-i cenâb-ı şehriyarîleri sedd-i râh olacağı bî istibâhdır. Mir-i mumâileyh kullarının infisal-i muvakkatini iycâbeden balıkcı meselesi ise İtalya konsolosunun iddiası ve o iddiayı mürevvic olan merkez-i vilâyetin re'yile hapis idilen tebea-i hümâyun-ı cenâb-ı şehriyârtlerinin sebilleri Sakız mahkemesinin kararıyla tahliye kılındığı Midilli'den vârid olup matviyyen ref'-i bârgâh-ı şehinşâhîleri kılınan telgrafnâmeden anlaşılmış ve binâenaleyh devletçe bir mesele-i siyasiyye şekline konulmaklığına çalışılan şu âdî münazaa dahî mücerred sâye-i celîl-i hümâyunlarında bu suretle netice bulduğundan Kemal Bey kullarının isabet-i hareket ve tedbîri bununla da sâbit olmuş olduğunun arzına ictisar kılınmıştır, ferman.

Abd-i sâdıkları

Ebüzziyâ Tevfik

Namık Kemal'in, Ebûzziya'ya gönderdiği aşağıdaki mektup kendi el yazısıyledir; Midilli mutasarrıflığından mazûl iken yazmıştır :

İki üç haftadanberidir buranın hâlimden malûmat verememişim; yazılacak şeyler pek çok değilse de pek gariptir. Bizim vilâyetin umûr-ı siyâsiyyesi seyyiât-ı müteaddidesinden dolayı vaktiyle İstanbul'dan ve hattâ patrikhânedan tard olunmuş İpokrat Tavlar-yos nâmında bir tercümanın elinde olarak bu adam rumlar ve hususiyle patrikhâne nezdinde tezkiyesini düzeltmek için menâfi-i saltanat-ı seniyyeye mugayir Yunanlılara müsait her ne zuhur ederse cümlesini tervîce muktedir olmakta ve vilâyet dahilinde bayağı istediğini yapabilmekte iken bizim Midilli mutasarrıflığı Midilli cezresi üzerinden tasallutunu def'e kâfi olduğundan burasıyle bir türlü uyuşmamış ve beni istifâya mecbur etmek için iki kadını mezar gibi bir yere hodbehod hapseden ve bir adamı bigayr-i hak zincire uran bir mütemevvil köy muhtarını gûya herifin bu hareketi bir despotun re'yine müstenid olmak ve binâenaleyh velev ki ittiği hareket hükümet-i seniyyenin hukukuna müteallik ve cinayete dair olsun yine davasının faslı Rum patrikhânesine ait bulunmak vesile-i garîbesiyle pençe-i mucâzattan kurtardı. Böyle bir hükümden tevellüd idecek mahzûratı vilâyete etrafiyle beyan itmiş isem de tercüman efendi nasılsa muvaffak olmuş; böyle despothâneler tarafından vukubulan tasallutların biz vilâyetçe önünü alırsız, oraca karışılmasın yolunda bir cevap istihsal eylemiş idi. Bunun gibi hilâfi-i kanun ve menfaat bir çok müdahaleler, münasebetsizlikler vukua gelmekte idi. Pek âlâ hal böyle idi de niçin şimdiye kadar sana o cezîreyi tevdi iden sahib-i mülk efendimize arz-ı hakikat itmedin ? diyebilirsiniz. Fakat hakikat-i halde bu itâba lâıyk değilim: Çünkü velînimetim pâdişahım şehinşah-ı adaletperver şehriyâr-ı merâhimküster efendimizin efkâr-ı seniyye-i mülk arayânelerini re'y-el-yakîn ve hattâ ayn-el-yakîn bildiğim için meslek-i ubûdiyyet ve vezâif-i me'muriyyette sebat ittim, uğraştım, seyyiât-i vâkıanın bir çoğunu kendilerine ref ittirmeğe muvaffak oldum. Bir azının bütün bütün izâlesi kabil olmadı ise de hükümleri de icrâ olunmadı; iş dâima muhaberede dolaşır dururdu, ben de rahatsız oluyorum veyahut uğraşmağa muktedir olamıyorum gibi araya mugayir sözlerle mübârek ser-i maâli efser-i mülûkâneyi tasdi' itmeği âdâb-ı ubûdiyyete mugayir addiderdim.

Nihayet italya meseleri zuhûr itti. Midilli'de bir koca mahkeme var idi; vilâyette bir adliyye müfettişi, bir müddet-i umumî mevcut idi; dava ise zaten nizamı veçhile Midilli mahkemesine havale edilmiş idi. İtalya memurlarının bana veyahut mahkemeye emniyetleri yok ise—şurası şâyân-ı dikkattir ki bana tamamiyle emniyetleri var idi—adliyye müfettişi veya müddet-i umumî ve hattâ vali Midilli'ye gelmek iktiza iderken bu işin tahkikine de tercüman efendi çıka geldi. Uhdesinde zabita-ı adliyye sıfatı mevcut olmadığı halde getirdiği bir emir ile işi mahkemeden aldı; adam dövdü, yalan yere şahid peyda etmeğe çalıştı; bütün bütün hilâf-ı kanun olarak kendisiyle İtalya memurlarından mürekkep olarak teşkil ettiği komisyonda devlet-i aliyye tâbiyetinde bulunan bir takım masumları müttehem gösterdi. Verdiği hilâf-ı kanun kâğıtları heyet-i ithamiyyeye kabul ittirdi; şimdi mahkeme işin altından çıkamıyor; bir surette çıamıyor bir surette çıkamıyor ki geçen hafta adliyye müfettişi paşa buraya gelmiş ve mes'elenin bilvasıta bana taallûku münâsebetiyle maznun olanların yalnız cünha ile ithamı ve işin bir yüz, yüz yirmi lira ile def'i mümkün olduğunu ve fakat bu suretin husulü maznunların verilecek plâmı istinâf itmemesine ve hususiyle kenim tarafımdan mahkemenin vereceği hüküm hakkında ta'riz vuku' bulmamasına mutavakkıf bulunduğunu beyan ile mahkemeyi bu babda müşkilâtan kurtarmak için bu suret-i tesviyeye muvafakat ve muavenetimi iltimâs eyledi. "Benim yapacağım şey mahkeme işlerine karışmaktır; fakat dava mahkemeye girinciye kadar zuhûr iden seyyiâtan bahsîtmemek ve hattâ bu babda feryad şikâyetimi pâ-yi taht-ı şevketbaht-ı hazret-i zıll-ul-lahtıye kadar isale çalışmak elimden gelmez, çünkü hilâf-ı hamîyyet olur, cevâbını aldı. Şimdi erkân-ı vilâyet idecekleri harekette hayrandır. Galiba mahkeme şimdiye kadar cereyân iden tahkikat ve ma'lûmatı keenlem-yekûn hükmünde tutarak ve mevkufların sebilini tahliye iderek işin yeniden rû'yetine başlamak fikrinde imişler; işte vilâyetin dirâyeti ve hususiyle tercüman efendinin himmeti işi bu dereceye getürdü. Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır derler; italyanlar bizden muntazam hareket ediyorlar; italya müteberânının biri tarafından Midilli Fransa konsolos vekfine gelip dün akşam bana da tebliğ olunan bir kâğıtta İzmir ceneral konsolosunun muvakkaten İtalya'ya da'veti bu mes'eleden dolayı muâteb olmak için

olduğunu ve Midilli İtalya konsolos vekili ma'zul bulunduğunu gördüm. Bizim tercüman efendi ise halâ buralara beni İtalya (طراط) traterinin ağına tuttuğuna ve dünyâde hiç bir kuvvet bu tuzaktan kurtulmaklığıma kâfi olamayacağına dair mektuplar neşreder durur. Bahsettiği kuvvet nereye râci olduğu ma'lûmdur; inşaallah o kuvvet-i mukaddese sâyesinde ittiği edebsizliklerin mucâzâtı yine bu abd-i âciz vasıtasıyla zuhur ider; işte asıl insanı dilhûn iden böyle bir takım erâzilin beni hedef idüb de hukuk-ı hükûmet ve haysiyyet-i saltanat aleyhine gösterdikleri taarruzdur. Bilmem ne maksat üzerinedir ki ma'zûliyyetimin muvakkat olduğunu da öteye beriye neşretmişler; hatta Rum gazeteleri de yazıyor. Bunun üzerine hergün konsoloslar geliyor, istizâh-ı merâm idüb durur, ne cevap vireceğimi bilmekten âcizim; maamafih halâl-i her mû'dilât ve asdıkay-ı bendegânına hâzır-ı imdâd ve muâvenât olan merhamet ve inayet-i zıl-lul-lahî sâyesinde an karib bu müşkil mevki'den dahî kurtulaçağıma mutmain ve tezayüd-i şân-ı saltanat ve millet daavâtına müdâvimim. Bâkî uhuvvet. Fî 6 mart sene 97 (18 mart 1881).

Kardaşın
Kemal

N. Kemal'in bu mektubuna ilişik olan ve yine Ebuzziya'ya yazılan beş satırlık bir yazısında da şunları yazmaktadır:

"Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni,"

İnsan hamiyyetinden nasıl çatlamasın? Yunan konsoloshâne-siyle bidayet-i me'muriyetimde bir vak'a zuhur itmişti. Herif hükûmeti protesto etmek dâiyesinde iken nizâma tevfik-i hareket olundu; hazîne-i devlet için iki Yunanlı gemisi müsadere idildi. Bizim infisal-i muvakkatden istifâde ile gemileri yine bigayr-i hakkın Yunanlıya virmek istiyorlar. Vekil Beye yazdığım cevâbı gönderdim, okur da anlarsın. Subhânallah galiba bizim erkân-ı vilâyet hangi pâdişâhın vaktinde bulunduklarını düşünemiyorlar.

Namık Kemal'in kısa bir müddet Midilli mutasarrıflığından açıkta bulunduğu sırada bir iflâs işinden ve yukarıda bahsettiği iki yunanlı gemisinin niçin müsadere edildiğinden dolayı mutasarrıf vekiline cevâbı:

VIII.

Midilli mutasarrıflığı vekâletine yazılan tezkire-i cevâbiyye suretidir

Dimestokli imzasiyle huzûr-ı sâmi-i vilâyetpenâhiye takdim olunup taraf-ı vâlâlarına havale buyurulan arz-ı hâlde müflis Riga'nın tebaa-i devlet-i aliyyeden olduğu evrak-ı resmiyye ile müsbet bulunduğundan ve hükûmetin hangi cihet ve evraka istinaden sefineleri müzâyedeye verdiği bilinemediğinden bahisle işbu evrak-ı resmiyyeye karşı merkuma Yunan sıfatı virilmesinin meydana konulması ve sefinelerin müzâyededen men'ile iycâbının icrâsı istida olunduğuna ve merkum Riga'nın mezkûr sefinelerden Ayanikola ismindeki sefineyi Midilli'de inşâ itirdiği ve kendisi tebaa-i devlet-i aliyyeden bulunduğu beyânıyla sened-i bahrîsinin irsali lüzûmuna dair meclis-i idare-i livâ tarafından bahriyye nezâret-i celîlesine gönderilen mazbatanın bir sureti manzûr-ı âcizânem olmak üzere gönderildiğine ve işbu mazbata ile sened-i bahrînin mündericâtına bakılınca merkum Riga'nın tebaa-i devlet-i aliyyeden olduğunda hükûmetce ısrar olunmak lâzım gelir iken merkumun Yunanlı olduğu iddiasında bulunulması ve gemilerin müsadere ve müzâyede olunması elbette bir sebebe mebnî olacağına binâen merkumun tebaa-i devlet-i aliyyeden olduğu mezkûr mazbata ve sened-i bahrîde münderic olduğu halde Yunanlı olduğu iddiasında bulunulmasıyle gemilerin müsadere ve müzâyedesine gidilmesi esbabının iş'arı 5 mart 97 tarihli ve dört numaralı tezkire-i vâlâlarında beyân olunuyor.

Huzur-ı sâmi-i vilâyetpenâhiye arz-ı hâl takdim itdim; Dimestokli eğer bu sefinelerden birinde hissedar olmak üzere şahs-ı sâlis sıfatıyla iddiâyâ kıyam iden Kaptan Dimitri'nin davasına tevkil itdiği Dimestokli Fencali ise, bu adam yine o seftne davasından dolayı sahtekârlıkla müttehem olarak mahkemece taht-ı istintaka alınmış ve binâenaleyh müdde-i umumî muavinliği tarafından avukatlıktan muvakkaten men'edilmişti. Şimdi böyle bir mütteheme berâat-i zimmeti tahakkuk itmeksizin avukat nazariyle bakılıp da verdiği resmî istidayı kabul etmek nizâmen câiz olamayacağından ve vak'a âcizlerinin zaman-ı idaremden zuhur itmiş olmak cihetiyle şayed hükûmetce mes'elenin bu ciheti dahî malûm olmamak hatıra geldiğinden bu adam vekil sıfatıyla kabul olunmamak ve kabul olunduğu surette çünkü bendegân-ı devlete göre muhafa-

za-i nizâm ve vikaye-i hukuk-ı devlet vazifesince me'muriyet ve ma'zûliyyetin hiç farkı olmamasına nazaran zirde vireceğim izzahat mevki-i resme konulmamak lâzımgelseceğini ve konulduğu halde Dimestokli'nin hilâf-ı kanun olarak avukathına devâmına müsaade idenler bihakkın mes'ul olabileceğini suret-i mahsûsada ihtar iderim.

Esas-ı mes'eleye gelince: sahib-i istida Riga'nın tâbiyyeti, evrak-ı resmiyye ile müsbet olduğunu beyân itmekte olarak taraf-ı vâlâlarından dahî buna delil olmak üzere sureti leffen irsâl olunan mazbata, muhlislerinin zamanında verilmemiş ise de gemilerin müsâderesine teşebbüs olduğu sırada o dahi nazar-ı mütaleadan geçirilmiş idi. Taraf-ı vâlâlarından dahî imâle-i nigâh-ı dikkat olduğu suretde pek kolay anlaşılacağı veçhile evvelâ zikrolunan mazbata bahriyye nezâret-i celîlesine değil liman nezâretine gönderilmiş bir şey olarak mündericâtı yalnız liman reisinin takririni hikâyeden ibarettir.

Sâniyen Riga'nın devlet-i aliyye tâbiyyetinde bulunduğuna dair içinde harf-i vâhid yoktur. Sâlisen bu mazbatanın mahakimce ihticace sâlih yalnız bir fıkrası olarak o da bahs ittiği seffnenin yalnız bir hisseden ibâret olduğunu musaddak bulunması ve evrak-ı resmiyyeye isnad-ı dava eden Dimistokli'nin ise seffneye hiç yoktan bir hissedar peyda idüb de anın nâmına olan şahsî sıfatiyle meydana koyduğu iddianın müzevver olduğuna delâlet eylesesidir; işte bu cihetle tezkire-i aliyyelerinde beyân olduğu gibi böyle mazbataya istinâden Riga'nın tebaa-i devlet-i aliyyeden olduğu hükûmetce ifâde ve bu ifâde de ısrar olunsa idilecek hareketin neticesi kanunen devletin malı olan iki seffnenin zıyâmı istilzam iderek hükûmet-i mahalliyyeyi yâru-ağyar nazarında irtikâb veya hamakatle müttehem göstermekten ibâret kalırdı.

Ma'lûm-ı vâlâları olduğu üzere tefrîk-i tâbiyyet için elimizde bir kanun vardır ki *Düstur*'da 25 rebiulâhir 89 tarihiyle neşrolunmuştur. Kanunun mâkabline şumülû olmaz; binâenaleyh bu kanunun neşrinden evvel verilmiş pasaport ibrâz idenlere şimdiye kadar buraca 17 temmuz sene 96 tarihli emirnâme-i vilâyetpenâhî ile tebliğ buyurulan telgrafnâme-i sâmi hükmiyle muâmele olunmakta idi ki anın meâli dahî devlet-i aliyye memurları tarafından vize edilmiş bu makûle pasaportların kabulünü hâvidir.

Me'muriyyetinden bir az sonra Sakız'a giderek orada bulundugum sırada merkum Riga doğrudan doğruya Yunan konsoloshânesine müracaatla iflâsını i'ân itmiş ve kendisinden alacağı olanlar dahî merkuma Yunanlı nazariyle bakarak konsoloshânenin ta'yin ettiği sendikalar vasıtasıyla işlerini görmeğe kıyam eylemiştir. Merkum ise konsoloshânenin dahî efkârına mugayeret hâlinde bulundugundan Yunan konsolosu kendi emriyle doğrudan doğruya hânesini basmış, herifi hapse kaldırması üzerine akrabası tarafından bâzı şikâyetler vuku bulmakla vekâlet-i senâveri ile konsolos vekâleti beyinde oldukça ehemmiyetli ve hükûmet aleyhine ma'hud trateler mes'elesinden bin kat muhik bir dava zuhur itmiş ve hattâ Yunan konsoloshânesi hükûmeti protesto ile Yunan sefâreti dahî tarziye iddiasına kıyam eylemişti.

Sakız'dan avdetimde mes'ele bendenizin elime düşerek Yunan konsolos vekili hükûmet kakkında itdiği şikâyetten ircâ idilebilmiş ise de Riga'nın tâbiyyetini tâbiyyet nizamnâmesinden mukaddem virmiş ve memurîn-i devlet-i aliyye tarafından vize olunmuş bir pasaport ile isbat eylediğinden ahden ve kaideden merkumun Osmanlı bulunmasını iddiaya kıyâm itmek mümkün olamamıştır. Mazbataya istinâden böyle bir davaya kalkışmak ise kabil olamayacağı bâlâda beyân olunmuştur.

Muahharan merkum Riga'nın vaktiyle tâbiyyet-i devlet-i aliyye yede bulunduğunu iddia ederek iki sefine iştirâ eylediği haber alınmağla ve çûnkü bir devletin kendi mülkünde kendi tebaasından olduğunu beyân idenleri ecnebilîğe teşvîk itmek hükûmetin zaten vezâifine mugayir olarak ticaret-i bahriyye kanunnâmesinin birinci ve ikinci bendlerinde sefine müsâderesini gösteren iğfal mes'elesi dahi böyle menfaatinin ilcâsına göre Osmanlı bayrağı çekmeği ve fakat yine davasını bir ecnebi konsoloshânesinde görmeği iki hükûmetin dahî nezâret-i kanuniyyesinden kurtarmağa vesile ittihaz idenler hakkında bir zecr-i mahsus ve meşru^c olduğu umûr-ı ma'lûmeden bulunmağla bu gemiler zikrolunan bendlere tevfikân müsadere olunmuştur.

Gerek bazı ashâb-ı matlûbun ve gerek sahtekârlıkla maznun olan avukatın, Riga'nın iflâsına bir şirket süsü verip de kardeşlerini dahî müşterek göstermeğe çalışmaları yalnız ahden ve nizâmen devletin malı olan bu gemileri böyle desise ile kurtarmak içindir. Çûnki Riga'nın kardeşleri bugün müflisin borcu olan mebâliği

kat kat tesviyyeye muktedir oldukları halde kardeşleri aleyhine hiç bir taraftan hiç bir suretle ikame-i dava olunmamıştır. Bundan başka Riga i'ân-ı iflâs itdikten sonra murisi vefât iderek yine madde-i iflâs olan malın bir kaç mislini terk eylemiş ve bu hâl mahkeme-i bidâyette Riga'nın Yunan tâbiyyetine ve binâenaleyh mirâstan mahrumiyyetine hüküm ile beraber emvâl-i metrûke birader ve sâir vârisler beyninde taksîm olunmuş iken gerek Riga ve gerek Riga'da alacağı olanlardan biri böyle tâbiyyet-i devlet-i aliyye mes'elesi meydana koymamıştır.

İşte Dimestokli Fenali'nin bir takım teşvîkat ve menviyyât eseri olarak iltizam itdiği davadan maksad bazı memurların acz ve za'fından mümkün mertebe istifâde iderek hükûmet-i seniyyeyi bir hakk-ı nizâmîsinden mahrum itmekten ibâret olarak böyle avukatlıktan memnû' bir adamın sahte evrâk ile meydana çıkub da istinad-ı mazbata ile bilbedâhe mecrûh olan davasını tervîç idebilmesi devleti, yâr-ü-ağyar nazarında en haklı metâlibin istifasından bile âciz göstereceği bedîhîdîr. Muktezây-ı hâlin icrâsı ise vazifesini bilen me'murfne göre ayrıca şayan-ı dikkat bir vazife-i zimmet görünür efendim. Fî 7 mart 97.

IX.

N. Kemal, Abdülhamid'e bir eserini takdim ederek kendisine Bala rütbesi verilmiş olduğundan aşağıdaki arıza ile pâdişaha teşekkür ediyor

Şevketlû kudretlû azametlû mehabetlû mürettib-i meratib-i kadr-i âlem şehinşâh-ı ümem velînimet-i bîminnetimiz pâdişâhımız velînimet-i cihanıyân efendimiz hazretlerinin atebe-i felekmertebe-i cihandâve-rânelerine mâruz-ı çaker-i hâk berâberleridir.

Cenâb-ı halik-ül-levh-ı velkalem ve râttbefermây-ı erbâb-ı rakam, vücûd-ı âlem sûd-ı mülûkânelerini ilelebed mürebbi-i esnâf-ı ümem ve sâye-i ilm ve irfân ve himâye-i ihsan-ı mülûkânelerinde memâlik-i hilâfetpenâhîlerini dâr-ül-fünun-ı âlem buyursun.

Sadâkat ve hâmiyyet-i kemterâneme merhametten nail olageldiğim hüsn-i enzâr-ı bâhir-ül-iftihar-ı hazret-i pâdişâhîlerine iğtirâren yine bir takım münâsebetsiz sözlerle tasdi-i ser-i hurşid efser-i zıllul-la-hîlerine cesâret idiyorum:

Abd-i ahkarları yazı karalamağa ümm-ül-hayrât ve mürebbiye-i kemâlât olan vâlide-i vâlid-i kesîr-ül-mehâmid-i cihandârîlerinin

mektebinde başlamış idim. Daima hoca mevkiinin fevk-ar-res-i ta'zim ve iftiharında duran "rütbet-ül-ilmü â'le-r-rüteb,, levhasından yazı meşk iderdim ki Osmanlı kavminin mâl ve nâmusu ve hayatını te'min ve tarik-i terakkisini ta'yin ile hâlik-i hayat ve müflık-i sabah-ı kemâlât olan hazret-i hakkın yer yüzünde bir zıll-ı müşahhas olduğunu isbat iden cennetmekân ebediyyül-unvan Abdülmecid Hân hazretlerinin yed-i müeyyed-i mülûkânelerinden çıkmış bir hatt-ı celi idi.

Abd-i kemterlerine rütbe hevesleri geldiği zaman intisâb-ı mefharetmeâb-ı hazret-i cihandârilerini â'lây-ı merâtib addeylemiştim. Bir sebze-i nâçize, zıyânın taaluku kabîlinden olarak istihdamıma tenezzül buyurulduğu zaman mübârek lisan-ı cevherfeşân-ı hümayunlarından "sen devletini, milletini seversin, ben de seni anın için severim,, hitâbını işittim. Bir iki gün sonra hazînet-ül-gayb-ı ihsan-ı cihân olan inâyât-ı celîle-i mülûkânelerinden def'aten üla-evveli ile taltif olunduğumu mübeşşir bir ferman aldım. Mertebe-i ubûdiyyette derecât olduğunu o zaman anlamağa başladım. Şimdi ise takdîmine cesâret ittiğim bir eser-i nâcız içün o rütbenin bir derece daha terfî hakkında irâde-i kerâmetifâde-i hazret-i cihandârileri sâdır olduğu haber veriliyor.

İmâm-ı Rabbânî'nin başladığı eser-i celîli ikmal etmek mahdûm-ı mükerrerimine nasîb olduğu gibi vâlid-i mâcid-i hazret-i pâdişâhî olan ve imâmet-i müsliminde bulunduğu cihetle bihakkin Rabbânî denmeğe şayan bulunan cennetmekân Abdülmecid Hânın "rütbet-ül-ilmü â'le-r-rüteb,, sözünü yazmakta gösterdiği kerâmeti şerh ve ikmal itmek sahîhan pâdişâhımız velînimetimiz halife-i cihan ve binâenaleyh İmam-ı Rabbânî-i zaman olan Abdülhamid Hân efendimize yakışır.

İhsan-ı mahsûs-ı pâdişâhîleri olan rütbe-i celîle haddimden bin kat bâlâ ise de ilmim olmadığı halde yazı yazabildiğime hürmeten itâ buyurulmuş ve o suretle eltâf-ı şâmile ve â'tâf-ı kâmile-i cihandârîlerinin cüz'ıyyâtın en küçüğüne varıncaya kadar şâmil olduğunu göstermiş olduğundan nefsimce ve kalem-i hakîrânemin bir düşman devlet tarafından gösterilen toplara galip olduğunu isbat eylediği içün vatanımca ve bâhusus ahlâk-ı hamîde ve eş-fak-ı sedîde-i mülûkânelerinin tagayyürden ârî olduğuna, âleme karşı bir burhan olduğu için velînimetim pâdişâhım efendime olan ubûdiyyetimce ne derecelerde müfthir olduğumu ta'rif idemem.

Maamafih rütbe-i hakîrânem âlây-ı merâtîp olan ilim olsa vicdan-ı kemterâneme göre ne yapayım ki yine rütbe-i ubûdiyyet-i pâdişâhîlerine tefevvuk idemiyor.

Înâyât-ı bîgayât-ı mülûkâneleri bir dereceye vardı ki vaktiyle tavazuan aczde kemal ve kemalde acz ile ma'ruf ibâresiyle nefsi hakîrânemi vasfeylediğim halde şimdi hakîkaten o ibâreyi teşekkürde acz ve aczinden dolayı dahî müteşekkîr olan nâmık-ul-hurûf tarzına tebdîl itmeğe bihakkin mecbur oluyorum. İfây-ı mahmedette gerek lisan gerek vicdan bir vasıta tedârik idemiyor; yalmız ötedenberi muvazabı olduğum daavât-ı ikbâl ve iclâl ve senây-ı kemal ve ikmâl-i hilâfetpenâhîlerini her münasebetle bir iki kelime değıştirerek ifâya çalışıyorum.

Ne kadar mümkün ise himmetin âlâolsun-

Mîletin rütbesi ahdinde dü bâlâ olsun

Olbabda ve herhalde emr-ü-ferman ve lûtf-u-ihsan ahlâk-ı hamîdesiyle bihakkin pâdişâh-ı alemiyân olmağa lâyük olan şevketlû kudretlû merhametlû velinîmet-i bîminnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerininindir. Fî 8 zilkade sene 98 (1881 ekim).

Hâlâ ve dâima rütbe-i ubûdiyyet-i mülûkânelerini merâtib-i beşeriyenin kâffesinden bâlâ bulmak inadında ısrar

iden abd-i ahkarları

Namık Mehmed Kemal

X.

Patrikbanenin Rumlar üzerindeki siyasi faaliyeti

Mübârek ve muallâ hâkpây-i semâsâsenây-ı hazret-i zıll-ul-lahîlerine mâ'rûz-ı abd-i ahkar ve çâker-i hâkberâberleridir.

Cenab-ı hak vücûd-ı âlemsûd-ı şehriyârîlerini ilelebed taht ve tâc-ı saltanat ve şevkete ziynet ve revnak ve tedâbir kaderte'sir-i cihandâmlerini kâffe-i teşebbûsatta muvaffak buyursun. Ef'âl-i mülkdârâne â'mâl-i cihandâverâne-i şehinşâhîleri memâlik-i (فسيحة) fesîha-i hilâfetpenâhîlerinin hüsn-i muhafaza ve icmârına ve tebaa-i sadika-i zıll-ul-lahîlerinin terfi ve ikdârına masrûf ve bu maksad-ı celîl-i şehriyârîlerinin hayyiz-i husûle vusuli ise mühimmât-ı umûrun kutb-ı merkez-i saltanat ve âfitâb-ı âsmân-ı hilâfet efendimizin dâima piş-i nazar-ı kerameteser-i hüdâvendigârîlerinde bulunmasına mevkuf olduğuna binâen ve hakk-ı kemterânemde ötedenberi istihkakımın bin kat fevkinde olarak ibrâz buyurulagelen

f'timad-ı çâkerperverâne ve tenezzülât-ı sıdkâşinâyâne-i pâdişâhilerine istinaden idaresi uhde-i kemterâneme mevdû' olan bir mülk-i hümâyun-ı pâdişâhilerine müteallik zuhur itmiş bir hâdisenin ledüniyyatını arz ile tasdi'-i ser-i şevketefser-i tâcdârtlerine cesâreti ihtiyâra mecbûr oldum.

Saltanat-ı seniyyelerinin mebâdi-i zuhûrundanberi â'zam-ı eâdîsi olduğu tarih ile müsbet olan Rum patrikhânesi, mezâlim-i vâkıasıyle Bulgaristan mes'elesini ihdas itdiğine kanaat idemiyerek Cezâyir-i Bahr-i seftdde dahî bir hâdisi çıkarmak ile uğraşmakta ve ahaliyi igzab idecek ne kadar hareket var ise kâffesini ihtiyar itmekle berâber papasların teşebbusât-ı zâlimânesini icrâyâ hükûmet me'murlarını vasıta itmek ve bu suretle taaddiyât-ı vâkıayı devlete tahmîl eylemek desise-i şeytânkârânesinde bulunmaktadır. Hattâ Midilli cezâresinde bulunan Limnos manastırının emlâki ecdâd-ı izâm-ı hilâfetpenâhîlerinden cennetmekân Sultan Selim Han-ı sâni hazretleri tarafından ihsan buyurulmuş bir fermân-ı âlî ile arazi-i memleketten olduğu tasrih olunmuş iken patrikhâne emlâk-i mezkûre vâridatının bir sülüsünü gasbetmek dâiyyesine kalkmış ve bundan dolayı ahali ile rüesây-ı ruhaniyye beyninde hasıl olan ihtilâf ufak bir mes'ele-i siyasiyye hükümünü almıştır. Patrikhâne ahaliyi ve ahaliye tarafdar olan mezkûr manastır ser rahibini mazhar-ı lâ'net itmiş ise de zâten te'sir itmiyeceğini bilerek ihtiyar ittiği bu hareketin neticesiz kaldığını görünce yine maksad-ı aslıyi ele alarak me'murîn-i hükûmete musallat olmak ve anlara icrây-i âmâl ittirmekle halkın nefretini patrikhânedan saltanat-ı seniyye aleyhine çevirmek dâiyyesine düşmüştür. Abd-i ahkarleri gibi terbiyye-i mahsûsa-i mülûkânelerine mazhar olmuş bir bende-i sadıkîlerini o türlü seyyiat-ı me'lûneye vasıta idemiyecekleri ve yalnızca sadakat hasebiyle nâil olduğum mehasin-i enzâr-ı maâlfâsâr-ı mülûkânelerinden dahî bir takım müfteriyat ile duredilmekliğime muktedir olamıyacakları bedfihiyyatdan ise de mülk ve millete müteallik bir hakîkati doğrudan doğruya arzda tekâsül itmek ubûdiyyet-i mahsûsa-i şehinşâhîleriyle müftehir olan bir bendeye lâıyk olamıyacağını bildiğimden cereyân-ı maslahatın suver-i zâhiresi lâzımgelen makamâta resmen iş'âr olunmağla asıl mes'ele saltanat-ı seniyyenin kuvve-i gâlibe ve müessiresini patrikhânenin tervic-i âmâli içün halk aleyhinde kullanarak hıristiyanları hükûmetten tenfir itmek ve patrikhâneyi

nazarlarında devletten ziyâde nüfuz ve haysiyyete mâlik göstermekten ibâret olduğunu arza cür'et eylediğim muhat-ı ilm-i âlem-ârây-ı hilâfetpenâhîleri buyuruldukta olbabta ve katibe-i ahvâlde emr-ü ferman ve lûtf-u-ihsan şevketlû kudretlû azametlû merhametlû pâdişâh-ı cihan velînimet-i âlemiyân velînimet-i bîminnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerindir. Fî 16 rebiulevvel sene 1300

(13 kânun-ı sâni 1298): Çâker-i mahsus-ı cenâb-ı hilâfetpenâhî

Namık

Mehmed Kemal

XI.

N. Kemal'in kızı ve oğlu için arızası

Şevketlû kudretlû merhametlû kerâmetlû pâdişâhımız pâdişâh-ı âlemiyân velînimet-i cihan efendimiz hazretlerinin hâkpây-i merâhimihtivây-ı hilâfetpenâhîlerine arz-ı hâl-i abd-i bâhir-ül-ibtihâlleridir.

Cenâb-ı hak eb-i şeffik-i mülk ve millet ve mün'im-i bâhir-üt-tevfik-i ashâb-ı sadâkat olan zat-ı şevketsimât-ı hazret-i zıll-ul-lahîlerini hergün bir nevi sûr-i sūrûr ile hurrem ve himâyet ve te'yi-dât-ı hilâfetpenâhîlerini mürebbi-i sunûf-ı ümem iderek nesl-i asîl ve ırk-ı celîl-i cihandârlerini nücûm-ı eflâk ile hem şûmar ve hurşid gibi ilâ âhir-il-eyyâm merkez-i câh ve celâl-i âlemde pây-dâr buyursun.

Eben-an ceddin bâb-ı şevket intisâb-ı hazret-i pâdişâhîlerinin memlûklerinden olan kızım câriyelerinin zaman-ı izdivâcî ve oğlum kölelerinin evân-ı tahsîli gelmiş ve oğlum kölelerini vatan ve millet ve velînimet-i bîminnet yolunda fedây-i cân itmek için bir dereceye kadar asker terbiyesinde büyüttmüş olduğumdan birinin tezvici ve diğerinin tahsîli için Avrupa mekteblerinden birine irsali temennî olunmakta ise de bendegân-ı mahsûs-ı şehriyârîlerince kâffe-i harekât ve sekenâtta zerrenin şemse tâbî olduğu gibi ferman-ı kerâmetbeyân-ı hazret-i zıll-ul-lahîleri dâiresinde bulunmak akdem-ı vecâib-i ubûdiyyet bulunmağla kemal-i şerm ve hicâb ve acz ve iztirap ile hadd-i câkerânemin fevkine çıkarak bu temennây-ı kemterânemin iyfâsı hakkında istirhâm ve istid'ây-ı me'zuniyyete cesâret eyledim. Olbabda ve katibe-i ahvâlde emr-ü-

ferman ve lûtf-u-ihsan velînimet-i âlemiyân pâdişâh-ı cihân efendi-miz hazretlerindir. Fî 16 receb sene 99 ve fî 22 mayıs sene 98 (3 haziran 1882).

Çaker-i mahsûs-ı hazret-i pâdişâhîleri

Mühür

Namık

Mehmed Kemal

Zarfın üzerinde:

Atebe-i âsmân mertebe-i hazret-i hilâfetpenâhiye şeref-yâb-ı mesûl olmak ümidiyle tanzîmine cesâret olunmuş bir arz-ı hâl-i darâatmeâl-i âbidânedir.

XII.

Vergilerin cibâyeti, nahiye müdürü tayini hakkında meclis-i vükelâda verilmiş olan kararın kabiliyyet-i tatbikiyyesi vali ve mutasarrıflardan sorulmuş ve Midilli mutasarrıfı Namık Kemal Bey de bu hususta vilâyete gönderdiği mutaleasından başka nahiye müdürü intihabı hakkındaki endişesini bilvasıta aşağıdaki arıza ile pâdişah'a arz etmiştir

Saadetlû efendim hazretleri,

Arıza-i melfûfe bazı mevadd-i mühimmeyi hâvî olmağla huzûr-ı şevketmevîr-ı cenâb-ı pâdişâhiye takdîmine vesâtet-i aliyye-i kerîmânelerinin erzan buyurulmasını niyâz iderim. Olbabda emr-ü irâde hazret-i menleh-ül-emrindir. Fî 23 ramazan sene 1300 ve fî 16 temmuz sene 1299 (28 temmuz 1883)

Midilli Mutasarrıfı

Mühür

Namık

Mehmed Kemal

Muallâ ve mübârek hâkipây-ı şevket ihtivây-ı cenâb-ı şehin-şâhiye mâ'rûz-ı çâker-i hâkberâberleridirki:

Hazîne-i celile-i hazret-i pâdişâhîleri emvâlinin hüsn-i cibâyeti içün meclis-i vükelây-ı saltanat-ı seniyyelerine verilen lâyihanın bir bendi istifsâr-ı mütalea içün taşralara gönderildiğinden avâtif-ı celile-i cenâb-ı mülûkânelerinden min gayr-i istihâl nâil olduğum me'muriyyet hasebiyle manzûr-ı kemterânem oldu. bu bendin bir fıkrasında her nahiye ahalisine yerliden üç adam intihap ittirilerek bunlardan birinin hükûmet ma'rifetiyle müdürlüğe ta'yin olunması muhassenâtı mucip olacağından bahsolunuyor.

Bu fikir İgnatıyef tarafından vaktiyle ilka olunan tesvîlât bakayâsından olarak nevâhînin kâffesinde müdürölüğe muktedir adam bulmak muhal olduğu cihetle bu suret ekser nevâhîyi bir takım nâehiller eline bırakacağından ve intihabı dâima ekser-i ahalinin kendilerine medyun ve minnettâr olduğu murabaha zenginleri kazanacağı meydanda olarak bunların ihtiyar ideceği mezâlim ise devletin evâmirine isnâd idileceğine mebnî arada bin türlü güftüğü peyda olacağından başka nezd-i kerâmetârây-ı cihandâverânelerinde umûr-ı ma'îlûmeden olduğu üzere hıristiyanlara cânib-i seniyy-ül-cevânib-i saltanat-ı seniyyeden her ne türlü müsâade vukubulur ise o müsâadeler derhal hukuk-ı müktesebe nâminı almakta ve Avrupa'nın müdahalâtı sâyesinde hiç bir vakit istirdad veya ilgası mümkün olamamaktadır. Cezair-i Bahr-i seffîd vilâyetinin ekser ahalişi ise hıristiyan olduğundan müdürlerin hakk-ı intihabı kendilerine virilince umûr-ı idârenin mebdei olan nahiyelerin kâffesi buralarca intihap ve ta'yinleri hükûmetten ziyâde ahaliye aid bir takım hıristiyan müfsidlerinin elinde kalacağı gibi bu vilâyet hıristiyanları ma'hud Avrupa komisyonu teşekkül ider itmez Rumeli-i Şarkıye iltihak istidasını hâvî mahzarlar yetiştirmek yolunda nice nice harekât-ı bedhâhânede bulunmuş olmalarına nazaran kendilerine öyle müdür intihabı için bir hak virildiği suretde bu selâhiyyeti, muhtariyyet-i idâre şekline ifrâğ için her türlü mefsedete kıyâmdan geri durmayacaklarına Avrupa'daki eâdi-i din ve devletten dahî istedikleri kadar muâvenet göreceklerinden hiç şüphe yoktur. Çâker-i kemterleri vilâyetten aldığım tahrîrâtı cevâben bu babda olan mülâhazât-ı kasırânemin bir dereceye kadar tafsiline müsaraat itmiş isem de mülke aid olan bu türlü masâibin def'i sahib-i mülk olan halîfe-i zamanın mukaddimât-ı vak'ayı sür'at-i mümkinine ile istihbar buyurmasına mütevakkıf bulunduğuna ve dünyada zerre kadar bir değerim olmadığı halde mücerred devlet ve milletime olan sadâkat ve muhabbet-i kemterâneme bir mükâfat olarak bu türlü mesâil-i mühimmenin atebe-i âsmân mertebe-i zıll-ul-lahîlerine arzına tenezzülen ve merhameten terhîs buyrulduğuma binâen bu tafsilât ile tasdi-i ser-i maalîfser-i şehriyârîlerine mucâseret eylediğim muhât-ı âlem ârây-i hüdâvendigârîleri buyuruldukta olbabda ve katıbe-i ahvâlde emr-ü-ferman ve lûtf-u-ihsan şevketlû kudretlû azametlû ve mer-

hametlû velînimet-i bîminnetimiz pâdişâhımız pâdişâh-ı âlemiyân velînimet-i cihan efendimiz hazretlerindir. Fî 23 ramazan sene 1300, fî 16 temmuz sene 1299 (28 temmuz 1883).

Çâker-i mahsûs-ı hazret-i
şehriyarîleri

(Mühür)

Namık
Mehmed Kemal

XIII.

Nişan verilmesi dolayısıyla Namık Kemal'in bilvasıta teşekkürü hâvi arızası

Saâdetlû efendim hazretleri,

Mazhar olduğum âtîfet-i celîle-i velînimetimin tebşirine ibzâl buyurulan inâyât-ı aliyye-i kerîmânelerine bilhassa arz-ı şükrân ile berâber melfûf olan arz-ı hâlin atebe-i âsmânمرتbe-i hazret-i zıll-ul-lâhiye ref' ve takdîmine vesâtat-i aliyyelerini temennî iderim, Olbabda emr-ü-irâde hazret-i menleh-ül-emrindir. Fî selh-i ramazan sene 300, fî 23 temmuz 99 (14 ağustos 1883).

Bende
Midilli Mutasarrıfı
Namık
Mehmed Kemal

(Mühür)

Mübarek ve muallâ âsitan-ı asmânînişân-ı cenâb-ı şehriyâriye mâ'rûz-ı abd-i kemter ve çâker-i hâkberâberleridir ki,

Cenâb-ı hak nişânenişân-ı meydân-ı izz-ü-şân ve ratibe fermây-ı vesâil-i fahr-ü-unvan olan zât-ı kudsiyyet simât-ı hazret-i pâdişâhîlerini ilelebed serîr-i şevketmasir-i cihandâverânelerinde ta' yinfirmây-ı merâtib ve terakkıbahşây-ı mearib-i cihâniyân buyur-sun. Bâb-ı ihsanmeâb-ı cenâb-ı şehinşâhîlerinde kılâdebend-i ubû-diyyet ve nişâne nümây-i sadâkat olmakdan başka dünyada hiç bir değerim olmadığı halde hâk-i siyahı sîm-ü-zer ve seng-i hasîsi cevher iden nazar-ı kimyâeser-i mülûkânelerinin imâle-i avatîfiyle kıymetsizleri kıymetlendirmek şânından olduğu için müs-tagrak-ı enva-i taltîfâtı ve mütehayyir-i ifây-ı teşekkürâtı olduğum merâhim-i mâlânihiye-i hüdavendigârîlerinden bir de nişân-ı zîşân ile behreyab-i mefharet buyurulmaklığıma şereftaalluk iden

irâde-i seniyye-i mülûkâneleri tebşîratı, samianüvaz-ı ubûdiyyet olmuş ve hadd-i zâtında lisan, ed'îye-i tevafür-i şân ve iclâl-i şâhânelerine ve can ise hidemât-ı fâhire-i mülûkânelerine vakfedildiğinden mâ'raz-ı mahmedette tekrîr-i acz ile istid'ây-i afv ve merhamet ve arz-ı ubûdiyyet ve darâatten başka bir çare kalmamış olduğu muhat-ı ilm-i âlemârây-ı hazret-i zıll-ul-lahfleri buyuruldukda olbabda ve her halde emr-ü-ferman ve lûtf-u-ihsan şevketlû kudretlû azametlû merhametlû velînimet-i bîmînnetimiz pâdişâhımız, pâdişâh-ı âlemiyân velînimet-i cihan efendimiz hazretleridir. Fî selh-i ramâzan 1300 ve fî 23 temmuz sene 1299 (4 ağustos 1883).

Nişanedâr-ı ubûdiyyet ve râtibedân-ı sadâkat-i mülûkâneleri olan çâker-i mahsûsları

(Mühür)

Namık
Mehmed Kemal

XIV.

M. N. Kemal'in Abdülhamid'e yılbaşı tebriki arızası

Mübârek ve muallâ âsitân-ı maâlî nişân-ı cenâb-ı şehinşâhîlerine mâ'rûz-ı abd-i ahkarlarıdır.

Nezd-i kerâmetârây-ı hazret-i hilâfetpenâhîlerinde müstagnî-i arz ve iyzâh olduğu üzre ashâb-ı tahkik her asr için bir müceddid zuhurına mû'tekid ve bu fîtikadın makrûn-ı hakikat olduğuna tevârih-i islâmiyye şahiddir. Teceddüd iden asrın müceddid-i mâ'nevîsi ise bilcümle müdrikân-ı hakîkate

maksadı rahat-ı ahalidir,
bu şehinşâha ihtiram olunur,
terk-i rahat değil merâmı için
yoluna ölmek iltizâm olunur

meâlini vird-i zebân-ı hâl itdiren kutb-ı dâire-i hilâfet, pâdişâh-ı Muhammedî haslet vâris-i taht-ı Süleymanî Sultan Abdülhamid-i sâni efendimiz hazretleri olduğuna vücûd-ı hümâyunları burhân-ı mücessem ve ef'âl-i cihandâverâneleri kazayây-ı müteselsileden mürekkep bir delîl-i müsellemlerle hasb-el-ubûdiyye bu tevîfik-i celîl-i ilâhînin tebrik ve tehniyyetine cesâret ve cenâb-ı tahvîl fermây-ı edvâr ve اعصار â'sâr on üçüncü asr-ı hicrîde millet-i

celîle-i islâmiyyeyi meyâmin-i ikdâmât ve mahâsin-i kerâmât-ı pâdişâhleri sâyesinde mehcûr-i ekdâr ve feyzyâb-ı envâ-i iktidâr ve iftihâr ve ondördüncü asrı dahî müşâhede-i likay-ı mes'adet intimây-ı zıll-ul-lahfleriyle karîr-ül-ayn-i mesâr eylemek daavâtına muvâzabet eylediğim muhat-ı ilm-i âlemârây-ı şehriyârleri buyuruldukta olbabda ve katıbe-i ahvâlde emr-û-ferman lûtf-u-ihsan şevketlû kudretlû azametlû mehâbetlû mehametlû velîfîmet-i bîminnetimiz pâdişâhımız velîfîmet-i cihan pâdişâh-ı amîm-ül-ihsan efendimiz hazretlerindir. Fî gurre-i muharrem sene 301 (2 kasım 1883).

Çâker-i mahsûs-ı pâdişâhileri

Namık

Mehmed Kemal

XV.

Girit Müslümanları hakkında pâdişâha takdim edilmek üzere Namık Kemal Bey tarafından Ebuzziya Tevfik Beye gön derilmiş bir mektûp

Birâder !

Bilirsin ki din ve devlet düşmanlarının bu memleketi batırmak içün birinci teşebbüsleri Girit üzerinde vukubulmuş ve bu teşebbüsün birinci tesiri bizler gibi hamîyyet sahiplerine dokunmuşdu.

Bu Girit mes'elesi ma'ruf olan yedi başlı ejder gibi bir başı kesildikçe yedi başı daha çıkıyor; Pâdişâha seni ben takdim itmiştim; bu mektubumu da sen pâdişâhıma takdim it; ikisi de pâdişâha birer nevi hizmettir. Bir hizmetin ikişmesi nevâfil namazı gibi allah indinde bile makbûl oluyor.

Girit müslümanları ötedenberi pek ızdırap içindedir. Evvelâ ma'lûmdur ki oradaki müslümanlar adanın tasarrufca nihayet üçte biri hiristiyancılara ait olarak üçte ikisi kendilerinin iken yine emlâk tasarrufu nâmiyle Girit'in hiristiyani malı olduğundan bahsediyorlar.

Sâniyen ben makamât-ı aliyyeye mâ'rûzat-ı müteaddide ile bahis ve beyân itmiştim ki Cezâir ve Girit halkı hiç bir vakit Yunanlı olmak fikrinde değildirler. Yalnız Fotyadi Paşa

gibi Samih Paşa gibi me'murlar Girit halkını canından bîzar itmiş, islâm takımı devletten ayrılmamak için muhâceretten başka bir çâre bulamamış, hristiyan takımı Yunana iltihak mes'elesini devlete değil bizim me'murlara karşı bir vesile-i necât ittihaz eylemiş, arada bir mes'ele-i düveliyye tahaddüs itmiş, sürünüp duruyor.

Girit müslümanları o hâle gelmiştir ki vaktiyle memleketlerinde bey olan, ağa olan bîçâreler şimdi buralarda yüz yirmi kuruş aylıkla zabtiyyelikte sürünüyor. Midilli'de bugün teftişlikte, zabtiyyelikte istihdam olunan Girit müslümanları otuzdan ziyadedir. İzmir'de, Garp Trablusunda bu mikdarın onbeş yirmi katı var; etrafa da dağılmış olanlar düşünülürse muhacirlerin nüfus-ı zükûr beş bini tecâvüz ider ki âdeta ufacık bir ordu demektir. Bu hâle ise herşeyden ziyâde Fotyadi Paşanın valiliği sebep olmuştur. Mübârek zât otuz bin kuruş maaş alacak, âna da meclis-i umûminin ekseriyyetiyle muvaffak olacak. Meclis-i umumî ise dünyanın hiç bir yerinde görülmemiş bir kaide-i garibe ile yalnız Yunanlılık fikrinde bulunanlardan değil ekseriyyet üzre resmen Yunanı tanınmış olan habîslerden mürekkep. Hülâsa paşa mürtekip, â'zâ edepsiz orada bulunan hey'et-i islâmiyye ise serveten dirâyetten edyân-ı sâireden olan hemşehrîlerine galip olmak hususunda memâlik-i pâdişâhîde münferid iken bir habîsin sâye-i şêâmetinde mahv olup gitmektedir.

Muhtac-ı iyzâh değildir ki Giridlilerin (sağlık selâmetle verilmiş olsa idi) ı'tâ idilmiş olan fermânında "oranın valiliği hristiyanlığa hasredilmiştir," irâde buyurulduğu halde bir müslüman da gönderilebilir; yalnız yanına hristiyardan bir müşâvir virilir ama bu cihette bazı mahzur tasavvur olunabilirmiş. Valinin hristiyan olmasında da öyle bir büyük muhatara yoktur, fakat Fotyadi Paşa vali, Hamid Bey müşâvir olursa o zaman Girit bütün bütün Yunanistan'a teslim idilmiş demek olur.

Bir az keyifsizim, mektubumu söyleyip de yazdırıyorum; maamafih canım da yanıyor. Umîd iderim ki mülkûn her cihat-ı icrâatına muhît olan nazar-ı hakîm-i hazret-i pâdişâhî Girit'i daht mevcut olan seyyiâtından kurtarır, bâkî dua. Fî 31 kânun-ı evvel sene 99 (12 ocak 1884).

Kardaşın
Kemal

XVI.

Girit'te bir Türk gazetesinin valinin emriyle tatil edilmesi üzerine Midilli mutasarrıfı Namık Kemal Bey merhumun Ebüzziya Tevfik Beye gönderdiği bir mektubu

Birâderim,

Girit'te tab^c olunan *İntibah* gazetesinin bir nüshası leffen gönderiliyor; bunda münderic bir bendin mefadından dahî istidlâl idersin ki hiristiyan gazetelerinin hukuk-ı saltanat-ı seniyeeye mazarratı derkâr olan neşriyyâtına hükûmet-i mahalliyece sükût ile muâmele olunduğu halde bir kıtal vak'asından dolayı zabıta aleyhine bir Türk gazetesinin dercettiği bir kaç söz üzerine ta'til ve muharrir tevkîf olunmuştur.

Rum gazetelerinin melfuf *İntibah* nüshasında münderic neşriyyâtının fıkârat-ı mütercimesi âdetâ ahaliyi devlet aleyhine sevk ettiği halde buna Vali Paşa hazretlerinin sükûtu Rum politikasına hizmet itdiğini vâzıhan isbat ider. Girit valiliğinde bir Yunan zabiti bulunsa hiç olmaz ise nefsinden hicâb iderdi de gazetelere bu kadar edepsizlik ittirmezdî; geçende dahî tafsilen yazdığım veçhile Cezîre ahali-i müslimesinin vikaye ve muhafazası merhamet-i pâdişâhiye mütevakkıf kalmış ahvaldendir. Bu hakikatleri atebe-i maâlimertebe-i zıll-ul-lahîye iysâl emrinde ibraz ideceğin himmet ve hamîyyet velînîmet ve vatana bir güzel hizmet olur. Yatakta keyifsizim; hekimler yazıyı menettiler, anın için bu mektubu da çâresiz başkasına yazdırdım. Bâkî dua. Fî 7 kânun-ı sâni sene 99 (19 ocak 1884).

Kardaşın
Kemal

XVII.

İsperat adaları ve bilhassa Sömbeki adasına kaymakam tayini hakkında

Saadetlû efendim hazretleri,

Cezâir-i Bahr-i sefid yilâyeti dahilinde İsperat nâmiyle mâ'rûf on iki ada mevcûd olarak bunlardan dördü cennetmekân Sultan Mahmud Hân-ı sâni zamanında virilmiş ve Tanzîmat münasebetiyle bittabi^c hükûmden sâkıt olmuş bir fermân-ı âliye istinâden ve diğerleri de anlardan aldıkları su-i misâle imtisâlen devlete senevî suret-i maktuada biraz şey virerek ve ihtiyar meclisleri ahaliden o maktuun onbeş yirmi misline yakın paralar alarak

[illegible]

İtalyanların şikâyetine karşı Abdülhamid'in Midilli mutasarrıfı
Namık Kemal'i tutması üzerine merhumun doğrudan doğ-
ruya teşekkürü hâvi arızası.

کمال باک قولنامه و نصفه آفریم ای کتب جلیله سیرت الکت ماه اراده
قطانا ضبط الکتی ای خطه تجار سفینه در ظرف و کتبه بازنده الطبی برکت
صورت برابر کتب روزنامه احوال غیره اراده سی مصور و ایضی جمله بود
نظر بحال اسود حرف خلاصه کبری بر کلاه و عرصه تقدیم گفت
نظر

[illegible][illegible]

**Midilli mutasarrıflığından muvakkaten infisali meselesine dair
Namık Kemal'in gönderdiği evraka Ebüzziya'nın
derkenarı ve padişah'a takdimi.**

kendi kendilerine birer idâre-i müstakille teşkil itmiş ve saltanat-ı seniyyenin hemen her türlü evâmirine, imtiyazlarına muhalif olmak bahânesiyle karşı durmakta bulunmuşlardır.

Altısı Rodos'a mülhak olan bu adaların hâli, Cezâir-i sâireye de bir nevi muhtariyyet-i idâreye nâiliyyet arzularını besliyecek surette bir büyük su-i gayret göstermekte olduğundan bu hal-i gayr-i tabîye bir nihâyet virdirmek için vilâyet ile muhabere itmekte ve âciz kaldığım surette mülkün sâhibi olan vefnîmeti tasdi'e hazırlanmakta iken idârenin hal-i hâzırını bile muhafazaya imkân bırakmıyacak bir hâdisе zuhur itdi ve buradan vilâyete ve oradan dahiliyye nezâretine vukubulan müracaatların da bir eseri görülemedi; binâenaleyh şimdilik hâlin islahından ziyade bir kat daha ifsad idilmekten muhafazâsına terettüp iden lüzum üzerine arz-ı hâcete cesâret idiyorum.

Rodos sancağı dâhilinde bulunan İsporat adaları içinde sömbeki ahali en ziyâde serkeşlikle muttasıf olarak buralarca rızây-ı devlete mugayir her ne zuhûr iderse ön ayak olan dâima anlardır.

Harekât-ı vâkıaları mucâzatsız kala kala etvâr-ı mütecavizâneleri bir dereceye gelmiştir ki geçen sene mutasarrıf atufetlû Hasan Bey efendi hazretlerini orada bulunan sünger makinelerini kırmak için emir i'tâsına icbar itmiş ve böyle bir şekavete bittabi ruhsat alamadıklarından müşarûnileyh hazretleriyle yanlarındaki kuvve-i müsellahayı taşıyarak Cezîre'den kaçırmağa kadar cesâret eylemişler idi.

Cemiyetle vukubulan bu şekavet-i sarthanın neticesi de içlerinden mahbus bulundukları müddetçe âilelerini beslemek şartıyla yine kendileri tarafından intihap ve teslim olunan bir takımının işten malûmatları bile olmayan bir kaç fakirin münferiden zabtiyye cerh itmek bendine tavfikan sekizer onar ay hapsinden ibaret kaldığından sömbekililer nazarında devlete karşı cür'et idilecek her türlü hareketin bir kaç kişiyi umum kesesinden hapisnede beslemekten başka zararı görülmiyeceğine dâir bir i'tikad hasıl olmuştur. Bu i'tikad-ı garîb âsârından olmak üzre Sömbekililer, kendi adalarında irâde-i seniyye-i pâdişâhî tahtında bulunan tahrir-i nüfusun icârsına muhalefet itdiler. Bu muhalefette gösterdikleri ısrar ile sâir adalara da ön ayak oldular; bir halde ki iki senedenberi uğraşmakta olduğu halde vilâyet dahilinde yalnız Rodos mülhâtından olan Kerpe'inn nüfusu tahrir itdirilebildi, sâir adalar

tahrir icrasını Sömbeki'nin muvafakatine ta'lik itmekte ve Sömbekililer ise bütün bütün ma'kulât hâricinde bir takım bahânelerle işi dâima ta'vik eylemekiedirler. Hattâ mukaddema vilâyetin İzmir'den celbeylemiş olduğu Mânsûre korveti iktizâ iden emrin vürûduna intizâren Sömbeki pişgâhında izhar-ı satvet eylemekte olduğu halde yine Sömbeki halkını muhalefet-i serkeşânelerinden geçirmek kabil olamadı. Binaenaleyh oraca devletin evamirini infaz iktidarını bilfiil isbat için Sömbekice bir tazyik icrâsiyle nüfusun tahriri hakkında emir istenildi.

İşte bir taraftan bu emrin zuhûruna intizâr olunmakta bulunduğu ve bir taraftan da dalgıç âletiyle sünger saydına Sömbeki halkının bir takımı tarafdâr ve bir takımı muhalif olarak bu âletler hakkında mevcut olan memnuiyyetin ise gerek hâzine-i celilenin ve gerek ahalinin hukukuna mugayeret-i tâmmeye ile mugayeret-i cihetiyle lağvı istenildiğinden memnuiyyet lağvolunsa da olunmasa da bir tarafın münkesir olacağı cihetle müşarûnileyh Hasan Bey efendi zamanında olduğu gibi bir hâdisе daha zuhur itmemesi için çâreler taharrî idilmekte olduğu halde âsâyişin muhafazası için Bab-ı âlice hemen her münasebetsizliğine katlanılmakta olan Sömbeki kaymakamlığında bulunan ve hüsn-i hizmet itmekte bulunan İzzet Bey buradan hiç mütalea sorulmaksızın Aynaroz kaymakamlığına kaldırıldı. Zâten oraca hüsn-i idâre, me'murların dirâyetiyle kaim olduğu halde bu tebeddül sancağın en mühim bir cihetini vâsıta-i mücerrebe-i idâreden mahrum bırakmış ve bendenizce her türlü şikâyetе selâhiyyet virmiş ise de Rodos tahrîrat müdürîyyetinde bulunan Saîd Efendi Bab-ı âlîden yetişmiş ve kırk seneden ziyâde hizmet-i devlette bîlanarak vaktiyle bazı mühim sancakların ve hattâ bundan bir kaç sene evvel dahî Rodos sancağının aylarca mûtasarrıflık vekâletiyle hüsn-i idâresine muvaffak olduğu gibi onbeş senedenberi bu vilâyet dahilinde ve vilâyet mümeyyizliği ve sancak tahrîrat müdürlüğü ve mutasarrıflık vekâleti gibi merkez-i içtimaî mesâlih olan me'muriyyetlerde bulunduğu cihetle ahval-i mahalliyeye etrafiyle ve tamamıyla vakıf olduğuna nazaran iktidarcâ İzzet Bey'e rûchânı olduğundan mumâileyhin oradan kaldırılmasına birşey denilmiyerek yalnız yerine vekâletle ifzâm olunan Saîd Efendinin tasdik-i asaletini ve anın yerine de Rodos tahrîrat muavinî olup tahrîrat müdürlüğünü idâreye ikti-

darı müsellemler olan Bahâeddin Beyin ta'yinini istirham ile iktifa olunmuştu. Halbuki sonradan anlaşıldığına göre yalnız Sömbeki kaymakamının Aynaroz'a nakline kanaat idilmiyerek Aynaroz kaymakamı da Sömbeki'ye ta'yin idilmiştir. Hadd-i zâtında ise bu adam, Aynaroz'un idâresine muktedir olsa memuriyyetinden kaldırılmıyacağı gibi Aynaroz'un idâresine muktedir olamadığı surette ehemmiyeti oradan ziyade olan Sömbeki'yi hiç idare idemeyeceğinden ve taraf-ı câmi'-üş-şeref-i cenâb-ı şehriyârden uhde-i âcizâneme tevdi' buyurulan bir yeri iktidârı meçhul ve ahval-i mahalliye vukuftan bütün bütün beri olduğu ma'lûm olan bir me'mura teslim idübde orası için vukuundan korkulmakta bulunan inhilâl-i âsâyîşe bir kat daha esbab-ı müessire hazırlamak ne derecelerde hilâf-ı hamîyyet olacağı şüpheden vâreste bulunmağla bendeleri me'muriyette bulundukça böyle bir hareketi ihtiyar idemeyeceğimi beyan ile Sömbeki kaymakamlığına tayin olunan adamın idare idebileceği bir mahalle nakliyle Saîd Efendinin tasdik-i asaleti istirhâmını tekrar eylemiş isem de aradan bir hayli zaman geçtiği halde henüz bir cevap zuhûr itmemiştir. Bu tevhîde nazaran Bab-ı âlîce ya tayin olunan kaymakamın bir kere istihdamıyla eğer iktidarsızlığı sâbit olursa andan sonra tebdîlî istenilmesine veyahut Saîd Efendinin intihâb komisyonunca imtihan virmiş me'murlardan olmadığı cihetle ta'yini câiz olamayacağına dair bir mütalea hasıl olabilmesi vârid-i hatır olmaktadır. Halbuki Sömbeki'ye ta'yin olunan adamın mühim bir yeri idareye iktidarsızlığı Aynaroz'dan kâldırılmasıyla sâbit ve böyle vak'a hudûsundan korkulan bir yerde me'mur iktidârı tecrübe etmek ise ihtiyatkârlığa ne derecelerde mugayir olduğu müstagni-i ta'rifdir. Saîd Efendinin imtihanlı me'murlardan olmadığına gelince evvelâ tahrîrat müdürleri kaymakamlıklara ta'limât virecek ve hiyn-i hâçette mutasarrıf vekâleti idecek bir me'muriyette bulundugundan ve hattâ mekteb-i mülkiyye-i şâhânen den çıkan talebenin def'aten kaymakamlıkta istihdamlarına cevaz gösterilmekle beraber tahrîrat müdürlüğü gibi kalem zabıtlığında bulunmaları bir müddet maiyyette istihdam olunmalarına muallak tutularak ma'lûmatlı bulunmak hususunca tahrîrat müdürlerine kaymakamlıklardan ziyâde ehemmiyet verildiğinden tahrîrat müdürleri kaymakamlık için imtihan vermek ihtiyacından istisnây-ı tabîi ile müstesnâ bulunduklarına ve sâniyen Cezair-i

Bahr-i sefid vilâyetinin ahval-i hususîyyetine nazaran me'murlarının imtihan virmiş takımdan olması buraca pek de mer'îyyül-icrâ olmayıp kaymakam ve müdürlerin bîr çoğu imtihansız nasbolunmuş ve ahvâl-i hususîyye-i mahalliyeye bu suretle idilen riâ-yetten pek çok fayda dahî görülmüş olduğuna ve sâlisen intihâb-ı me-murîn komisyonunda verilen imtihanların neticesi me'murların kanunen muayyen olan harekâlına vukuflarını isbattan ibâret olarak bu kabilden olan intihablı me'murlar içinde kanunun ma'nasını anlayacak kadar okumak ve okunabilecek derecede yazı yazmak iktidarından ârif adamlar bulunduğundan kat-ı nazar Sömbeki ahâlisinin iddia itmekte oldukları imtiyâz-ı mevhum cihetiyle oraca idâreye müteallik olan muamelât-ı mukannene-i resmiyyenin hiç biri cârif olmadığından imtihan ile sâbit olacak istihkakın Sömbeki'yi idârece hiç bir faydası olamayıp oraya ta'yin olunacak me'murun, birinci şart-ı istihkakı ahval-i mahalliyeye vukufundan ibâret olarak Sâid Efendi ise kaymakamlıklar için iktizâ iden ma'lûmat-ı kanuniyyeyi maaziyâdetin câmi' olduktan başka ahval-i mahalliyeye vukufu dahi matlûbun fevkinde bulunduğuna binâen imtehan mes'elesi dahî istirhâm-ı âcizânemin bihakkin reddini mucib olamaz.

İşte mütaleât-ı meşruhaya ve Sömbeki'nin her zamanda ve hususîyle şu tahrîr-i nüfus karışıklığı arasında ma'lûmat-ı mahalliyeyi hâiz olmayan bir me'mur ile hüsn-i idaresi cidden ve hakikaten kabil olamayacağına binâen ve her ne kadar tahrîrat müdürlerinin nasbı vülât-ı izama bırakılmış ve Sa'îd Efendinin yerine ta'yinini inha ittiğim Bahâeddin Beyin me'muriyyeti vilâyetçe tasdik olunmuş ise de Midillü'de bulunduğum zamanlar başıma geldiği gibi tahrîrat müdürleri tebeddül itdikçe ara sıra Dersââdetten imlâ bilmez ve hattâ kâğıd tebyiz itmek elinden gelmez bazı zâtlar da gönderilegelmekte olmağla yine öyle bir mültemes-i gayr-i muktedir mevcûd olup da buraya sürülmek istenildiği surette çünkü geçen sene mübtelâ olduğum keyifsizliğin za'fını hâlâ bütün bütün bertaraf idemediğim cihetle vücûd-ı çâkerânem vezâif-i mevkule ile berâber bir de kalem zabıtlığını idâreye müsâid olmadığından hizmet-i pâdişâhîde kusur itmek gibi nefis-i kemterânemce hastalıktan ve belki mevttan beter bir belâyâ uğramak muhatarasında bulunacağım gibi tahrîrat müdürleri tarafından yazılan şeyleri zâten mutasarırlar mühürlemekte olduğundan ve bu suretle bir mutasarırlı, tahrîrat mührünün iktidar ve ahlâkından emîn olmadıkça ümûr-ı

kalemiyyenin ve ânın netâyicinden olan mesâlih-i idârenin hüsni cereyânı kabil olamayacağı meydanda bulunduğundan bir mutasarrıfın istihdâm ideceği tahrirat müdürünün kendi intihâb itmek arzı ve istirhâmında bulunmasına i'tiraz eylemek evliyây-ı umûr hazerâtınca dahî mugavir-i insaf görüleceği me'mul olmasına nazaran hem Sömbeki'nin âsâyişini himâyeten ve hem de abd-i kemterlerini iyfây-i vazifeden âciz kılmak ve belki bu yolda hastalanmak muhatarasından vikayeten mumâileyh Said Efendinin Sömbeki kaymakamlığına ve Bahâeddin Beyin Rodos tahrirat müdürlüğüne ta'yinleri hakkında müsaade-i cenâb-ı şehinşâhînin şâyan buyurulmasını suret-i mahsusada istirhâm ve istidâya cür'et eyledim. Bu türlü cüz'iyat için tasdi-i ser-i maâli'fser-i cenâb-ı pâdişâhiye cesâret ne kadar büyük bir küstahlık olduğunu bilür isem de cenâb-ı hak ilâ âhir-iz-zaman kutb-ı dâire-i hilâfet efendimiz hazretlerini kâffe-i umûra merciyyet ve bende-gân-ı şehriyârîlerini atebe-i felekmertebe-i mülûkânelerine arz-ı hâcet iktidarından dûr eylesin; dünyada hiç bir sıdk ve sevâbın pây-i serfir-i şevketmasır-i pâdişâhiye kadar vasıl olmadıkca tervîc ve himâyeye mazhar olmadığını gördüğüm için o cür'etin ihtiyârına mecbûr oldum. Bu kadar tafsiylâta girdiğim ise ilcâat-ı hâliye ve mahalliyenin daha muhtasar bir surette iyzâhına muktedir olamadığımdandır. Müsted'ciyât-ı meşrûhâ-i çâkerânemin sūr'at-ı mümkinine ile nazar-ı takdîr-i kaderte'sir-i cenâb-ı mülûkâneye arzını ve melfuf tebrik arızasının dahî atebe-i felekmertebe-i hazret-i cihandâriye ref' ve takdîmini mürüvvet-i mahsûsâ-i kerîmânelerinden temennî iderim. Olbabda emr-ü-irâde hazret-i men leh-ül-emrindir. Fî 3 şevval sene 302 ve fî 3 temmuz sene 301 (15 temmuz 1899).

Bende
(mühür) Namık
Mehmed Kemal

Midilli ahalisinin N. Kemal'den şikâyetleri

Makam-ı sâmi-i Vekâletpenâhiye,

Daire-i belediye marifetiyle bâ telgraf arz ve takdîmine cür'et eylediğimiz muamelât-ı nizâmîyye ve ubudiyyetimize Midilli mutasarrıfı su-i kasden tōhmet sıfatını hamlederek bugün bazı i'ânât-ı

tehdidiyye yapıştırdıktan sonra asâkir-i şâhâneyi kol kol gündüzün kasaba ve mahalleleri derûnuna gezdirmektedir.

Sâye-i âsâyîşvâye-i hazret-i mülûkânede Midilli ahalisi kulları meşhur ve mütevâter olan sıdk-ı hulûs-ı kâmilemiz iktizasınca müşarünileyhin işbu su-i efkârını mebnî ittihaz eylediği tedbirini kemal-i tevazu⁶ ve hürmet ile kaviyyen ve katiyyen kabul itmeyüp red ideriz. Olan şikâyatımız yalnız mutasarrıfın zâtına aid olup yakında devlet cânibine arzolunacağı ve daire-i belediyenin işbu telgrafnâmemizi takdîmine vuku-ı inkârına mebnî kulları tarafından imzalandığı beyân ve bu babda icrây-ı iycâbı zımında evâmir-i muktaziyyenin 'i'tası istirhâmına cür'et kılındı. Ferman.

Fî 17 temmuz sene 300 (29 temmuz 1884).

Bununla bundan sonraki vilâyete çekilen telgrafın ikisi aynı meseleye aittir.

Cezâyir-i Bahr-i sefid Vilâyet-i Celflesine

Fî 15 temmuz sene 300 tarihli daire-i belediyeye hitâben telgrafnâme-i âsafânelerinden dolayı Midillü ahalisi izhâr-ı teşekkür ile zât-ı pâdişâhâne ve vûkelây-ı fiham ve zât-i vilâyetpenâhîleri hakkında dergâh-ı ilâhiyyeye ed'iyet-i mefrûza icrâ ve kadîmden beru mûmtaz bulundukları ubûdiyyet ve sgdakat-i mükemmesini bir kat daha isbat itmiştir. Mutasarrıfın zâtı aleyhinde vuku bulan teşekkiyât şahsî olmayıp âmme nev'inden bulunduklarından anları hâvî arz-ı mahzar-ı yakında vilâyet-i celileye takdim kılınacaktır. Müşarüniley ise hakkında umûmen icrasına kıyam olunan işbu teşekkiyâtı yalnız sıfatlandırarak ahaliyi fesad töhmetiyle müttehem göstermek su-i kasdiyle bugün bir takım i'fânât-ı tehdiyye yapıştırdıktan sonra müsellâh olarak asker kolları dahî derun-ı kasaba ve mahallelerde gezidirir. İşbu tedbirinden meydanda olan su-i efkârını resmen ve kat'iyen kemal-i ubûdiyyet ile cerh ve red ideriz. Daire-i belediyenin reisi işbu telgrafın imzâlamasını vuku-i inkârına mebnî müşarünileyhin hüsn-i keyfine göre işbu muamelâtımıza su-i mana verilmemek üzere işbu telgrafı zaten imzalayıp ileride muhaberâtı icrâsına Midillü'nin ihtiyar meclisini tevkiîl ittiğimizi arz ideriz. Ferman. Fî 17 temmuz sene 300 (29 temmuz 1884).

XIX

Barut kaçakcılığına dair

Saâdetlû efendim hazretleri,

Huzûr-ı hazret-i velînimete takdim olunmak üzere tahrîr ve tertibine ictisâr olunan arz-ı hâl-i darâat maâl-i kemterânem melfuf olmağla ve bu babda dahî iktiza iden vesâtet-i hayriyyenin icrâsı inâyet-i mahsûsa-i kerîmânelerinden mütevakki bulunmağla herhalde emr-ü-irâde hazret-i men leh-ül-emrindedir. Fı 21 temmuz sene 300 (2 ağustos 1884).

Bende

Namık

Mehmed Kemal

Mûbarek ve muallâ hâkpây-i şevket ihtivây-ı cenâb-ı şehinşâhîlerine mâ'rûz-ı abd-ı ahkar ve çâker-i hâkberâberleridir.

Midilli cezîresinin hücrâ ve muhafazadan hâli olan iskelelerinden birinde Şira'dan gelme bir seffne tutulmuş ve derûnunda boş olarak yüz elli barut variliyle elli torba saçma bulunmuş olup kaptanı bu varilleri Şira'dan hâli olmak üzere iştira ve tahmil itdiğini beyân itmiş ise de boş barut varili alınıp satılır ve bir yerden bir yere nakil olunur eşyâdan olmadığı gibi bir seffne derununda bu kadar saçma mevcut olduğu halde yine o gemide bulunan varillerden hâli olarak tahmil edilmiş olması itimad olunur şeylerden olmadığına ve zâten Şira'dan cephâne hamûlesiyle buralara doğru bir seffne hareket eylediği şehbenderlikten dahî telgraf ile ihbar olunduğuna nazaran barutun Cezîre'ye çıkarıldığında hiç şûphe kalmamış olmağla nerelere dağıtıldığının tahkiki ve bir de mezkûr barutun kaçırılması sayd ve şikârda sarf içün olmağ aaleb-i ihtimal olup maamafih hiristiyânların arada hiç bir sebep yok iken bagteten ihtiyâr eyledikleri etvâr-ı serkeşâne ile böyle külliyyetli bir miktarda Cezîre'ye barut idhâlinin bir zamana tesadüfû nazar-ı dikkat ve intibahı câlib görülmekle zabıtaca tedâbir-i tahkikiyye ve ihtiyatiyyenin tezyidi emrinde kusur olunmadığının ehemmiyyet-i maslahat ve müteretti bat-ı ubudiyyet sâikasıyle arz ve beyânına ve hata venisyandan tenezzüh şan-ı celîlinden olan hâlik-i teâlâ ve takaddes hazretleri vücûd-ı âlemsûd-ı zıll-ul-lahîlerini ilâ âhir-il-eyyâm hatalardan

masun ve â'dây-ı din ve devlet-i hilâfetpenâhîlerini nisyân-ı ebedîye makrûn buyursun. Tenezzülen ve merhâmeten ibzâl ve ihsan buyurulan müsaade-i avâtıfâde-i şehriyârîlerine mebnî iki gün evvel takdîmine mütecâsir olduğum arz-ı hâl-i kemterâneme beşerîyyet ve tasavvur-ı muhatabat-ı mülûkâneleriyle pîş-i nazar-i tazim ve ubûdiyyetde mehâbetnümây-ı zuhûr olması tabîî olan celâil-i saltanat sâikasıyle leflerini unuttuğum iki kıt'a telgrafnâme suretinin takdimiyle rûsiyâhâne afv-i cemîl ve lûtf-ı celîl-i veliyyün-niamaneîleri istirhâmına cesâret eyledim. Olbabda ve katıbe-i ahvâlde em-rû-ferman ve eltâf-ı bîpâyân şevketlû kudretlû azametlû mehâbetlû merhâmetlû velînfîmet-i bîminnetimiz pâdişâh-ı cihan ve velînfîmet-i âlemiyan efendimiz hazretlerindir. Fî 11 şevval sene 301 ve fî 21 temmuz sene 300 (2 ağustos 1884).

Çâker-i mahsûs-ı cenâb-ı şehriyârî

Namık

Mehmed Kemal

Hakkındaki şikâyeteye karşı N. Kemal beyin müdafası :

Saâdetlû efendim hazretleri,

Atebe-i âsmân mertebe-i cenâb-ı şehriyârîye ref' ve takdîm olunmak üzre tertîbine mücâseret olunan arz-ı hâl-i sadakatmeâl-i kemterânem leffolunmağla ve nazar-ı iksîr eser-i hazret-i velînfîmete arzı, inâyât-ı kerîmânelerinden mütemennâ bulunmağla olbabda emr-ü-irâde hazret-i veliyy-ül-emrindir. Fî 4 ağustos sene 300 (14 ağustos 1884).

Bende

Namık

Mehmed Kemal

Muallâ ve mübârek hâkpây-i şevket ihtivây-ı cenâb-ı şehriyârîlerine mâ'rûz-ı abd-i kemter ve çâker-i hâkberleridir.

Min kıbel-ir-rahman muhafaza-i nâmus-ı mazlûmân ve sedd-i dehân-ı bî edebâne müekkel olan fikr-i mâ'delet ve hükm-i siyâset-i cenâb-ı zıll-ul-lahîleri, Midilli hazelesinin gazeteler vasıtasıyla istimâl eyledikleri zebân-ı tahkîr ve taarruzu kat'itmiş ve bu himâyet-i ihyakârâne abd-i kemterlerini bir hayat-ı ebediyyeye mazhar olmuş kadar minnettar eylemiş olmağla yine lisan-i ubûdiyyet

tahmîd ve teşekkürde tekrar-i acz ve ibtihâle mecbur olmuştur. Ne faydası var ki gazetelerin hasıl ittîği su-i tesir hristiyanlara bir büyük silâh-ı kuvvet olmuş ve İstanbul'a gönderdikleri meb'usların teskin-i mes'ele için becâyış tarîkiyle buradan kaldırılmaklığım mukarrer olduğuna dair neşrettikleri erâcîf, ashâb-ı tagallûbe karşı acezeyi haylıdan haylı yıldırılmış olduğuna ve Midilli kazasının ekser-i islâmı کادالفر ان يكون کفرا sırrına mazhar olacak kadar zarurete mübtelâ olarak mahsullerini selm tarîkiyle satmadıkça iâse-i evlâd ve ıyâle muktedir olamadıkları halde hristiyanlar islâma akçe ikrazından bütün bütün ictinab itmeğe başladığına binâen o biçârelerin bir takımı da şikâyata iştirâk için Halil Razi Beyi tevkîl iderek Dar-i saâdete f'zam eylediler. Halbuki Vali Paşa kulları buraya geldiği sırada mûteberân-ı islâm yanına giderek müteşekkir olduklarını beyan itmişler idi. Hattâ bu Razi Bey hristiyanlar mahzarı kendilerine götürdüklerini ve islâmın bir şikâyeti olmadığı cihetle kabul itmediklerini üç gün evvel ötede beride söylediği gibi Vali Paşa bendelerine de ifâde itmiştir. Âsâyış düşmanlarının bu tarz-ı nev zühûru dahî sâye-i kudretvaye cenab-ı şehriyârîlerinde kendilerini ind-el-muhakeme bir kat daha rezîl ideceğinden emnîm; Çünkü hristiyanlar tarafından resmen virilen ve hülâsası taraf-ı çâkerâneme de tebliğ olunan şikâyetnâmede bazı karyelerde satılan arazi bedeli iki millete mütesâviyen taksim olunmak lâzımgelir iken taraf-ı kemterânemden münhasıran müslümanlara verilmek, paskalya günleri kiliseye bölüklerle zabtiye gönderilmek âdet iken lağvedilmiş olmak bazı hristiyan kızları teşvîkat ile müslüman idilmek, despot efendilere riâyet idilmemek gibi hallerden bahsolunuyor; böyle hallerden şikâyet ise dünyada hiçbir müslümanın hayal ve hatırına gelmiyeceği umûr-ı bedîhiyyedendir. Çâker-i kemînelerine göre dünyada maksad-ı münferid, ubûdiyyet-i mahsûsa-i cenab-ı şehriyârîleri dairesinde kalmaktan ibaret olarak o daireden ayrılmadıktan sonra dünyanın her ne tarafında bulunsam müsâvi ve hele evâmir-i celîle-i cenâb-ı şehriyârîlerinin infâzında idilen sây ve gayretin kabahat şeklinde grsterilmeğe çalışılmasından hasb-el-beşerriyye müteessir olmamak mümkün olamamağla memâlik-i hazret-i pâdisâhîlerinin her noktası kullarınca Midillü'ye müreccah ise de ashâb-ı iştikânın rivâyet ittîği gibi becâyış suretiyle bir yere naklim lâzımgelse evvelâ irâdât-ı seniyye-i pâdisâhîlerinden başka

hiç bir taraftan gelen emre itaat itmediğimi vird-i zebân iden ve hattâ gazetelerde neşreyleyen fesedenin bu defa dahî himâyet-i mahsusa-i mülûkâneleriyle muhakemeden kaçırıldığımı dair bin türlü neşriyat ile maksad-ı hiyânetlerinin en mühim bir cihetini istihsal itmiş olâcaklarından ve sâniyen içtimâ ile şikâyet velev becayış ve belki taltif suretiye olsun bir me'murun infisâlini mûcib olduğu görü-lünce bendegân-ı saltanat-ı seniyyelerinden biri buralarda Rusya ve İngiltere ve Yunan ve Patrikhâne târaflarından icrası arzu olunacak her türlü mefâside karşı mürevvic olmaktan başka bir hareket ihtiyar iderse ifây-ı me'muriyet itmesi kabil olamayacağından mukaddemâ dahî arz veistirhâm eylediğim ve is'âf-ı bâhir-ül-insaf-ı şehinşâhlerine makrun olduğunu istihbar ile behreyab-ı iftihar olduğum muhakeme hususu mefâside-i mevcûdenin ref'i ve âtîde *inzibat* ve âsâyişin te'mini için çâre-i münferid olduğunu arza cesaret idirim. Vâika virdikleri şikâyetâmenin hâvi olduğu mevad kanunen muhakemeyi câlib görünmüyor ; takdim olunacak cevaplar üzerine Bab-î Âlî-i pâdişâhîleri dahî bu re'ye bulunur ise bittabi' iftirâ davasına da imkân kalmaz ve kavânin-i adliyye-i cenâb-ı şehriyârîlerinde bir veyâ bir kaç kişinin gerek kendilerine ve gerek umûma müteallik olan mesâilden dolayı arz-ı hâl takdîmine ve me'mûrînîn ef'âlinde şikâyet me'zun oldukları gösterilmekte olduğundan bu adamların tertip ettikleri arz-ı mahzardan dolayı kendilerine birşey denilemez ise de halkın selâhiyyet-i kanuniyyesi dereceye münhasır olup yoksa me'mûrîn-i ruhâniyyeden bir rahibin hükûmet aleyhine şikâyet tertibi için kâğıtlar neşriyle bir sancağın umum köyleri halkını da'vet itmesi ve meclis-i idâre ve mahkeme ve belediye ve ihtiyar meclisi a'zâsının içinde bir İngiliz tercümanı, birçok Yunanlı bulunan bir cem'iyet-i fesedeye ön ayak olarak azl ve nasbı hukuk-ı mukaddese-i pâhişâhîlerinden olan me'murların tebdîlini musırrâne talep itmeğe ve hele hükûmetce tevkif olunmuş olan adamların cem'iyetle tahliyesini istemeğe kanunen ve kaideten kat'â cevaz olmadığından ve dünyanın her neresinde olursa bu türlü içtimalara daima fesat nazariyle bakılagelmekte ve mütecâsirleri kanunen te'dip olunmakta olduğundan çâker-i kemfnelerinin muhakeme altına alınıp alınmamağlığı ve mahkûm olup olmamağlığı husûsunun hiçbir ciheti hukuk-ı umûmiyye nâmına olarak bu içtima hakkında ikame olunacak davayı def'e medar olamayacağı

bedîhiyyattan bulunmağla ve Sömbeki'de mutasarrıf taşlamak ve zabtiye yaralamak derecesine gelen ve buralarda ve belki her yerde her, türlü fesâdatın en açık bir mebdei olan nûmayiş f'tiyad-ı mazarrat'âlûdunun öteye beriye sirâyet itmemesi bir ibret-i mües-sire gösterilmeğe mütevakıf olmağla hakk-ı kemterânemde olan şikâyet ile nûmayiş mes'elesi birbirinden tefrîk idilerek idârece şikâyet hususunun şimdiden tahkikatına teşebbüs olunduğu gibi nûmâyiş mes'elesinin dahî adliyyece rû'yetine başlansa icrây-ı adalet ve ifay-ı hakk-ı hükûmet buyurulmuş alacağı vârid-i hâtır-ı kasır olmuş ise de irâde-i kerametifâde-i hazret-i zıll-ul-lahîleri ne merkezde zuhur ider ise ayn-ı isâbet olacağından olbabda ve katibe-i ahvâlde emr-ü-ferman ve adl-ü-ihsân şevketlû kudretlû azametlû mehâbetlû velînîmet-i bîminnetimiz pâdişâ-hımız pâdisâh-ı âlemiyân efendimizindir. Fî 24 şevval sene 301 ve fî 4 ağustos sene 300 (16 ağustos 1884).

Çâker-i mahsûs-ı pâdişâhî

Namık
Mehmed Kemal

I

İrtidadi önlemek için Rodosun üç köyünde Cami inşasına dair .

İhsan-ı cedîd-i hümâyûn-ı cenab-ı veliyyûn-niamîlerinin farîza-ı şükranını nâtik olarak Kemal Bey kullarından bugün gelen posta ile alınan arz-ı hâl huzûr-ı maâlinüşûr-ı cenâb-ı hilâfetpenâhtilerine arz -u- takdîm kılındı efendim.

Abd-i sadıkları
Ebuzziya Tevfik

Mübârek ve muallâ hâkpây-ı şevketihtivây-ı cenâb-ı şehin-şâhiye mâ'ruz-ı abd-i kemter ve çâker-i hâkberâberleridir.

Cenâb-ı secdefermây-ı âdem ve tasliyenümây-ı mefhar-ı âlem şekl-i kubbe nûmûn-ı âsmân-ı ibâdethâne-i ins-ü-cân oldukça ve çâr tekbir-i ezân-ı Muhammedî şeş cihât-ı cihanda beka bul-dukça imâm-el- müslimîn ve zull-ul-lah-i filâlemîn efendimizh azret-lerinin vücûd-ı âlemsûd-ı şehriyârilerini kible-i ikbâl-i ümem ve nâm-ı şevketirtisâm-ı cihandârilerini ziynetârây-ı menâbir-i izz-u-haşem buyursun. Rodos köylerinde bazı bîçârelerin sâika-i

cehâletle neûzü billahi teâlâ mezleka-i irtidâda düştükleri görülmesi üzerine bazı mülâhazât-ı kasırayı hâvî takdîmine mütecâsir olduğum arz-ı hâl-i kemterânemin lûtfen ve tenezzülen takdîri ve mahzuziyyet-i cenâb-ı şehriyârîlerine makrûn olduğunu mübeşşir ve üç köyde dörder beşer bin kuruş masrafla vücuda gelebileceğini arzettiğim mescidler yerine cuma namazı dahî eda olunmak üzere onbeşer bin kuruş sarfiyle birer câmi-i şerîf inşâsına irade-i kerâmetifâde-i hilâfetpenâhîleri taalluk eylemiş olduğunu ve kur'a hakkında olan mütalea-i ahkârânemin dahî teftiş-i askerî heyeat-i aliyesine havale buyurulduğunu müşîr Besim Bey kulları tarafından keşide olunan telgrafnâme nihâde-i fark-ı tazim olmuştu. Müsted'ây-ı bendegânem ümid-i ahkârânemin kat kat fevkinde olarak terviç ve is'âf-ı şâhânelerine mazhar olduktan sonra bir de taltîf ve tatyib-i kemterânem hakkında ibzal buyurulan eltaf-ı bîmisâl-i cenâb-ı şehriyârîleri isti'tâfî hizmet ve is'âfî iyfây-ı hak şeklinde göstermek şanından olan tevâzuât-ı celfle-i münimâne ve تطافات teattufât-ı seniyye-i şâhânelerine mahsûs bir meziyyet olmağla zâten vazife-i şûkrânını bihakkin iyfâya kâfi lûgat vaz olunmamış ve hele envâ-i avatîf-ı şâhânelerinin teakubundan dolayı ötedenberi dermande-i mahmedet olan çâker-i kemînelerini bütün bütün giriftâr-ı acz ve hayret eylemiştir. .

Belây-ı irtidâdın def'i hakkında meşhûd olan azm-ı sıddiki pesend-i zıll-ul-lahtleri nâm-ı ihyâkârî ve diyânet perverî-i hilâfet penâhîlerini buralarca dahî halidâne ziver-i zeban-ı tahmîd eyliyeceğinde ıstibah olunamaz; gerek zikrolunan köylerde ve gerek Cezîrenin sair cihetlerinde bulunan ahâli-i islâmiyyenin haklarında bu suretle mebzûl olan ihsan-ı bî imtinân-ı şehinşâhilerinden dolayı girye-i sürur ile secdegâh-ı darâate vaz-ı cebîn-i ibtihâl itdikce tezâyüd-i ömr-ü-ikbal ve tevafûr-ı şân ve iclâl-i hümâyunları daâvâtını ne büyük şevk ve meserretle iyfâya muvazabat eylediklerinin ta'rifî kabil olmamağla ve câmi-i şerîfler için buraca yaptırılabilen resimler, keşif pusulasıyla berâber Besim bey kullarına gönderilmekle olbabda ve katıbe-i ahvâlde emr-ü-ferman ve lûtf-u ihsan velînîmet-i bîminnetimiz şevketlû kudretlû merhametlû pâdi, şâhımız efendimiz hazretlerindir.

Fî 29 rebi-ul-evvel sene 302 ve fî 4 kânun-ı sâni sene 300
(16 ocak 1885).

Çaker-i mahsâs-ı cenab-ı şehriyârî
Namık
Mehmed Kemal

XXII

**Kalimnosa tayin edilen hristiyan bir kaymakamın
tayinini pâdisâhın red etmesi üzerine**

Saadetlû efendim hazretleri,

Sakız mülhakâtından Kalimnoz kazası kaymakamlığına Bab-ı âlîce bir hristiyan memur intihap olunduğu halde nezd-i âlî-i veliyyünniamîde mazhar-ı tasvib olmadığı samiares-i iftihar oldu ve ayn-ı kerâmet-i hükmünde olan irade-i seniyye-i mülûkâne üzerine tavafûr-i ömür ve şevket-i şehinşâhî daavat-ı mefrûzası tekrar olundu. Kalimnoz adası Cezâir-i Bahr-ı seftî vilâyetinde bulunan ve vergileri maktuan alınmakta olan adaların en mühimmi olarak müstakim ve hayrâh bir me'mura eşedd'i ihtiyaç ile muhtaç olduğundan inhây-ı çâkerânem üzerine mektubî mümeyyizi Reşid Efendinin Kalimnoz kaymamaklığına ta'yini vilâyetten yazılmış ve Bab-ı âlîce dahi muahharen tensîb ile arz idilmiş olmağla ve mumaiyleh hizmet-i cenab-ı pâdisâhının vezaif-i diniyye ve akliyyesine vâkîf ve hâmiyyet-i islâmiyye ve ubudiyyet-i saltanat-ı seniyye ile muttasîf esdikây-ı bendegândan bulunmağla oraya memûriyyeti halinde o kadar mühim üir kazanın rızay-ı âlîye muvafîk surette idaresi teshil buyurulmuş ve bu suretle Sakız sancağına bir inâyet-i mahsâsa daha ifâze idilmiş olur. Olbapta emr-ü-irâde hazret-i men leh-ül-emrindir. Fî 3 mart sene 304 (15 mart 1888).

Sakız mutasarrıfı
Namık
Mehmed Kemal

Zarfin üzeri şöyledir:

Kurenây-ı maalî ârây-ı cenab-ı şehriyâriden saâdetlû Besim bey efendi hazretlerinin pişgâh-ı âlî ve kerîmânelerine arizadır.